

15ΝΘΗΜΕΡΗ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΒΟΥΛΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ *Επί του...* **ΠΕΡΙΣΤΥΛΙΟΥ!**

ΤΕΥΧΟΣ_045

21 ΙΟΥΝΙΟΥ 2022

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Δημογραφική βόμβα στα θεμέλια της χώρας

Γράφουν: Β. Κοτζαμάνης, Ν. Βέττας, Α. Τραγάκη, Π. Μπαλτάς, Β. Αρανίτου,
Χ. Γούλας, Γ. Σιδηρόπουλος, Α. Συρεγγέλα, Κ. Ζαχαριάδης, Ζ. Δημαδάμα

03 **Η ΕΛΛΑΔΑ ΓΕΡΝΑΕΙ ΚΑΙ ΦΘΙΝΕΙ**
Άρθρο της Σύνταξης

ΙΔΕΟΠΟΛΙΣ:
ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ: Η ΕΛΛΑΔΑ ΓΕΡΝΑΕΙ ΚΑΙ ΦΘΙΝΕΙ

Α' Μέρος

04 Δημογραφικές εξελίξεις και προκλήσεις
ΒΥΡΩΝ ΚΟΤΖΑΜΑΝΗΣ

07 Οικονομικές επιπτώσεις του
δημογραφικού και πολιτικές
ΝΙΚΟΣ ΒΕΤΤΑΣ

09 Δημογραφικό: υπάρχουν λύσεις, αρκεί να
γνωρίζουμε το πρόβλημα
ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΤΡΑΓΑΚΗ

10 Η εξέλιξη της διαγενεακής γονιμότητας
και μέτρα ενίσχυσης αυτής
ΠΑΥΛΟΣ ΜΠΑΛΤΑΣ

12 Δημογραφικό ζήτημα, περιφερειακές και
κοινωνικές ανισότητες
ΒΑΛΙΑ ΑΡΑΝΙΤΟΥ

13 Παραγωγική μετάβαση και δημογραφική
κρίση: στρατηγικές επιλογές και
στρατηγικές αναγκαιότητες
ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΟΥΛΑΣ

14 Δημογραφία, ο προάγγελος των
Γεωπολιτικών εξελίξεων
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

16 Εθνικό και υπαρκτικό ζήτημα το
δημογραφικό

Β' Μέρος

18 **ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ:**
Η στήριξη της οικογένειας το «όπλο»
για την αντιμετώπιση του δημογραφικού
προβλήματος
**Ν. ΚΕΡΑΜΕΩΣ, Ν. ΜΗΤΑΡΑΚΗΣ,
Π. ΤΣΑΚΛΟΓΛΟΥ**

20 Η αντιμετώπιση του δημογραφικού
ζητήματος είναι στις άμεσες
προτεραιότητές μας
ΜΑΡΙΑ ΣΥΡΕΓΓΕΛΑ

21 Δημογραφικό, κίνδυνος για τη
βιωσιμότητα και την προοπτική της
πατρίδας
ΚΩΣΤΑΣ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

22 Δημογραφικό: το μέλλον μας εξαρτάται
από το μέλλον της νέας γενιάς
ΖΕΦΗ ΔΗΜΑΔΑΜΑ

ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

24 **Μ. ΒΟΡΙΔΗΣ:** ΑΝΑΤΡΕΠΟΥΜΕ ΤΟΝ
ΕΙΣΙΩΤΙΣΜΟ ΠΟΥ ΕΧΕΙ ΕΠΙΒΛΗΘΕΙ ΣΤΗ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Καταψήφισαν τα κόμματα της
αντιπολίτευσης το νομοσχέδιο για την
αξιολόγηση των δημοσίων υπαλλήλων

26 **«ΝΑΙ» ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΤΟΧΟΘΕΣΙΑΣ,
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ, ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΕΙΠΑΝ ΟΙ
ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΙ ΦΟΡΕΙΣ**

Αντιρρήσεις για τη χορήγηση μπόνους από
τους προϊσταμένους

28 **ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΣΤΗ ΛΑΡΚΟ**

Τα κόμματα της αντιπολίτευσης
κατήγγειλαν την κυβέρνηση ότι μεθοδεύει
το ξεπούλημα της εταιρείας

30 **ΘΕΤΙΚΕΣ ΟΙ ΔΙΟΙΚΗΣΕΙΣ ΤΧΣ ΚΑΙ
ΤΡΑΠΕΖΩΝ, ΕΠΙΦΥΛΑΚΤΙΚΟΙ ΟΙ
ΤΡΑΠΕΖΟΨΑΛΛΗΛΟΙ**

Την επανεξέταση του ρόλου του ΚΓΠΣ
ζήτησαν οι τραπεζοψάλληλοι

32 **Κ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ: ΣΤΗΡΙΞΑΜΕ ΤΟΝ
ΕΡΓΟΛΗΠΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ ΑΠΟ ΤΙΣ
ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ**

Μέτρα στήριξης στον κλάδο των
κατασκευαστών λόγω των ανατιμήσεων
στα υλικά

34 **ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΑΜΟΥΘ 4,5 ΔΙΣ. ΓΙΑ
ΤΟ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΩΝ**

Τι είπε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην
αρμόδια Επιτροπή της Βουλής

36 **Ζ. ΡΑΠΤΗ: ΕΝΙΣΧΥΣΑΜΕ ΤΟ ΕΣΥ,
ΜΕΛΕΤΑΜΕ ΚΙΝΗΤΡΑ ΓΙΑ ΥΨΗΛΟΤΕΡΕΣ
ΑΠΟΛΑΒΕΣ ΣΤΟΥΣ ΓΙΑΤΡΟΥΣ**

Για εγκατάληψη της δημόσιας υγείας
μίλησε η αντιπολίτευση

38 **Γ. ΠΛΑΚΙΩΤΑΚΗΣ: ΣΕ ΞΞΕΛΙΞΗ ΤΕΣΣΕΡΙΣ
ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΛΙΜΑΝΙΩΝ**

Ζήτημα αρμοδιοτήτων της Αρχής Λιμένων
έθεσαν τα κόμματα της αντιπολίτευσης

40 **Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: ΔΕΝ
ΣΤΕΛΝΟΥΜΕ ΟΠΛΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΧΟΥΜΕ
ΦΡΟΝΤΙΣΕΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
ΤΟΥΣ**

Δεσμεύσεις του υπουργού Άμυνας ότι δεν
θα αποδυναμωθεί η άμυνα της χώρας

42 **Ν. ΜΗΤΑΡΑΚΗΣ: ΘΗΡΟΥΜΕ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ
ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΗ ΦΥΛΑΞΗ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ**

Αντιπολίτευση: Ανεμάρτιστη η πολιτική
της κυβέρνησης στο προσφυγικό –
μεταναστευτικό

44 **ΚΟΝΤΡΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ-
ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΔΙΟΡΙΣΜΟ
ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ**

Κατά της επιλογής της Χ. Νικολοπούλου
τάχθηκε και ο επικεφαλής της
Ανεξάρτητης Αρχής Γ. Λιανός

46 **ΜΕΤΑ ΤΟ 2028 Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΩΝ
ΦΥΛΑΚΩΝ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ ΣΤΟΝ
ΑΣΠΡΟΠΥΡΓΟ**

Νέες φυλακές στη Δράμα και το Λαοίθι
**ΣΤΟ 50% ΤΗΣ Ε. Ε. ΟΙ ΔΑΠΑΝΕΣ ΓΙΑ
ΕΡΕΥΝΑ**

Στόχος η αποτελεσματικότερη σύνδεση
της έρευνας με την επιχειρηματικότητα

50 **«ΕΡΤ- CNN» ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ**

Ζήτημα πλημμελούς προβολής της

52 **ΤΟ «SKYROS PROJECT» ΜΟΝΤΕΛΟ ΓΙΑ
ΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

Πως ένα λιμάνι οδήγησε σε τουριστική
ανάπτυξη

ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

54 **ΤΙ ΑΠΑΝΤΗΣΑΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ
ΣΤΟΝ HULUSI AKAR**

Η αντίδρασή τους στην Κοινοβουλευτική
Συνέλευση του NATO

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

58 **«DIGITAL TECHNOLOGIES AND THE
STAKES FOR REPRESENTATIVE
DEMOCRACY»**

Η ψηφιακή μετάβαση και τα ζητήματα που
ανακύπτουν για τη δημοκρατία

60 **Κ. ΤΑΣΟΥΛΑΣ: ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΟΥΜΕ ΤΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ
ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ**

Η ομιλία του Προέδρου της Βουλής στο
σχετικό συνέδριο

62 **ΨΗΦΙΟΠΟΙΕΙΤΑΙ Ο ΑΡΧΕΙΑΚΟΣ
ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ
ΒΟΥΛΗΣ**

Τι προβλέπει η σύμβαση Βουλής και
Ομίλου ΟΤΕ

64 **ΤΕΛΕΤΗ ΜΝΗΜΗΣ ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ
ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ Δ. ΣΙΟΥΦΑ**

Έγιναν τα αποκαλυπτήρια της
προσωπογραφίας του

66 **Κ. ΤΑΣΟΥΛΑΣ: ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ
ΚΛΟΝΟΝ ΜΑΣ Η ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΤΗΣ
ΤΕΧΝΗΣ**

Ο Πρόεδρος στα εγκαίνια της Έκθεσης
σύγχρονης τέχνης «Dream On»

68 **DREAM ON: ΜΙΑ ΕΚΘΕΣΗ -
ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΣΕ ΕΡΓΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ
ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΟ ΚΑΠΝΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ**

Εκτίθενται τα δωρηθέντα έργα της
συλλογής Δασκαλόπουλου σε μεγάλα
μουσεία

70 **Κ. ΤΑΣΟΥΛΑΣ: ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ
ΤΟΝ ΕΜΠΝΕΕΙ Η ΜΕΓΑΛΗ ΙΔΕΑ ΤΗΣ
ΠΡΟΚΟΠΗΣ**

Η ομιλία του Προέδρου της Βουλής στην
Επιτροπή Απόδημου Ελληνισμού

72 **74** **ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΟΥ ΣΤΑΘΜΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ
ΣΤΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ**

76 **ΜΑΡΙΑ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΟΥ: ΠΩΣ ΠΗΡΕ
ΥΠΟΤΡΟΦΙΑ ΣΕ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΩΝ ΗΠΑ Η ΜΑΘΗΤΡΙΑ ΑΠΟ ΤΗ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ**

Το πάθος της Μ. Γαβριηλίδου για γνώση
ανταμείφθηκε

Η Ελλάδα γερνάει και φθίνει

ΤΟΥ ΘΟΔΩΡΗ ΤΖΑΛΑΒΡΑ

Index	Scenario Variant	Region, subregion, country or area *	Country code	Total population, both sexes combined, as of 1 July (thousands)			
				2020	2050	2075	2100
106	Low variant	Turkey	792	84 339	88 729	76 523	56 048
263	Low variant	Greece	300	10 423	8 351	6 094	4 434
106	Medium variant	Turkey	792	84 339	97 140	95 389	86 170
263	Medium variant	Greece	300	10 423	9 029	7 477	6 583
106	High variant	Turkey	792	84 339	105 727	117 507	126 660
263	High variant	Greece	300	10 423	9 714	9 088	9 411

Πηγή: ΟΗΕ, Τμήμα καταγραφής πληθυσμών

Μπορεί σε κάποιους ο τίτλος του εξωφύλλου να φανεί λίγο υπερβολικός. Όμως τα δημογραφικά δεδομένα που καταγράφουν οι ειδικοί και οι έρευνες είναι συγκλονιστικά και προκαλούν εθνικό βέρτιγκο.

-Σύμφωνα με το βασικό σενάριο της Eurostat ο πληθυσμός της Ελλάδας έως το 2100 θα έχει υποχωρήσει στα 8,1 εκ. Δηλαδή θα είναι κατά 2,5 εκ. μικρότερος σε σχέση με το 2021, μείωση που αντιστοιχεί στο 25%. Κοντολογίς

θα έχουμε απωλέσει το ένα τέταρτο του σημερινού πληθυσμού, ενώ την ίδια περίοδο ο μέσος όρος απωλειών στην Ευρωζώνη θα είναι μόνο 4,2%.

- Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα της Ευρωζώνης που από το 2011 και μετά καταγράφει μείωση του πληθυσμού της κατά 0,45% με αποτέλεσμα να έχει ήδη μειωθεί την τελευταία δεκαετία κατά 445 χιλιάδες άτομα

- Με βάση τα στοιχεία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (μέσο σενάριο) ο πληθυσμός της Τουρκίας το 2100 θα ανέρχεται σε 86,1εκ ενώ της Ελλάδας σε 6,56εκ. Αυτό σημαίνει ότι η ήδη επαχθής σημερινή αναλογία 1 προς 11 θα έχει μεταβληθεί σε 1 προς 14.

Με δυο λόγια όλα τα στοιχεία δείχνουν ότι η Ελλάδα γερνάει και φθίνει. Φυσικά το δημογραφικό δεν είναι πρόβλημα που εμφανίστηκε την τελευταία δεκαετία. Και πιθανόν να είχε γίνει αισθητότερο και πλέον πειστικό στον δημόσιο διάλογο νωρίτερα εάν δεν είχε «συγκαλυφθεί» κατά κάποιο τρόπο από τις μεταναστευτικές ροές προς τη χώρα μας στις δεκαετίες του 90 και 2000. Σήμερα στην Ελλάδα διαβιούν μόνιμα πάνω από 900.000 μετανάστες. Είναι προφανές ότι το μεταναστευτικό ισοζύγιο (εισορές- εκροές) θα διαδραματίσει δραστικό ρόλο τις επόμενες δεκαετίες στη μείωση ή την αύξηση του εγχώριου πληθυσμού.

Όμως το δημογραφικό δεν είναι απλώς μια διαφορά γεννήσεων και θανάτων. Είναι ένα πολύ σύνθετο πρόβλημα. Και ασφαλώς δεν είναι μόνο Ελληνικό. Είναι πανευρωπαϊκό, ή καλύτερα παγκόσμιο. Και παρότι μοιάζει παράδοξο αφορά κυρίως χώρες και κοινωνίες που έχουν υψηλότερα επίπεδα ευημερίας και ποιότητας διαβίωσης. Ακριβώς αυτή τη συνθετότητα του προβλήματος επιχειρούμε να αναλύσουμε στο αφιέρωμα του τρέχοντος τεύχους.

Στο πρώτο μέρος μέσα από την αρθρογραφία εμπειρογνομών καθηγητών πανεπιστημίων και ειδικών ερευνητών πέρα από την καταγραφή της διαχρονικής εξέλιξης του προβλήματος αναζητούμε και πρακτικές εφαρμόσιμες λύσεις και προτάσεις. Ειδικότερα:

- Ο Καθηγητής δημογραφίας του πανεπιστημίου Θεσσαλίας Β. Κοτζαμάνης γράφει για τις εξελίξεις και τις προκλήσεις που αναδεικνύονται για την Ελληνική κοινωνία με αφορμή το δημογραφικό αλλά και για την πολιτική τάξη στο μέλλον.

- Ο Γενικός Διευθυντής του ΙΟΒΕ και καθηγητής στο Οικονομικό πανεπιστήμιο Ν. Βέττας αναλύει ενδελεχώς τη μελέτη που συνέταξε το ΙΟΒΕ με την υποστήριξη της Eurobank και εστιάζει στις οικονομικές επιπτώσεις του δημογραφικού προβλήματος (συντάξεις, υγεία, αγορά εργασίας, εκπαίδευση κλπ) και στα μέτρα πολιτικής που επιβάλλονται για την αντιμετώπισή του μακροπρόθεσμα.

- Η καθηγήτρια οικονομικής δημογραφίας του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου Α. Τραγάκη παρατηρεί ότι « η αξιοποίηση όλου του διαθέσιμου ανθρώπινου κεφαλαίου αποτελεί βασική προτεραιότητα προκειμένου να αποτραπούν οι συνέπειες της μείωσης του εργατικού δυναμικού και της γήρανσης του πληθυσμού. Νέοι, γυναίκες, άτομα άνω των 55 ετών, μετανάστες αποτελούν αναξιοποίητα αποθέματα εργατικού δυναμικού τα οποία η χώρα δεν έχει πλέον την πολυτέλεια να αγνοεί».

- Ο ερευνητής του ΕΚΚΕ Π. Μπαλτάς αναλύει την εξέλιξη της διαγενεακής γονιμότητας και εισηγείται μέτρα για την τόνωσή της.

- Η Διευθύντρια του ΙΝΕΜΥ-ΕΣΕΕ και αναπληρώτρια καθηγήτρια του πανεπιστημίου Κρήτης Β. Αρανίτου επικεντρώνει στις περιφερειακές και κοινωνικές ανισότητες που προκαλεί το δημογραφικό πρόβλημα και αναδεικνύει τις επιπτώσεις του στην συρρίκνωση της μικρής επιχειρηματικότητας.

- Ο γενικός διευθυντής του ΙΝΕ της ΓΣΕΕ Χρ. Γούλας περιγράφει τη αναγκαιότητα μετάβασης σε ένα νέο παραγωγικό πρότυπο ως τον μόνο τρόπο για να καταστεί εφικτή η αντιμετώπιση της δημογραφικής κρίσης.

- Ο καθηγητής Γεωγραφίας και Γεωπολιτικής του Παν. Αιγαίου Γ. Σιδηρόπουλος αναλύει το πως η δημογραφία επηρεάζει τις γεωπολιτικές εξελίξεις, υπενθυμίζοντας ότι το γεωπολιτικό βάρος και η ισχύς μιας χώρας εξακολουθεί να καθορίζεται σημαντικά από το μέγεθος του πληθυσμού της.

Στο Β' μέρος παρουσιάζουμε τις ομιλίες του πρωθυπουργού Κυρ. Μητσοτάκη και των αρμόδιων Υπουργών στο πρόσφατο συνέδριο «Δημογραφικό: Η μεγάλη πρόκληση» που διοργάνωσαν η Next is Now και η Dome consulting, καθώς και άρθρα της υφυπουργού Εργασίας αρμόδιας για το δημογραφικό Μ. Συρεγγέλα, του βουλευτή του ΣΥΡΙΖΑ Κ. Ζαχαριάδη και του στελέχους του ΠΑΣΟΚ-ΚΙΝΑΛ Ζ. Δημαδάμα.

Όπως προκύπτει από όλη την αρθρογραφία, με τη μέθοδο της αύξησης της γονιμότητας δεν είναι εφικτό να λυθεί μεσοπρόθεσμα το δημογραφικό. Κάτι τέτοιο απαιτεί πολύ χρόνο. Άλλωστε ο συντελεστής γονιμότητας ποτέ δεν ήταν υψηλός στην χώρα μας. Ίσα που εξασφάλιζε τη συντήρηση των γενεών. Ούτε βεβαίως μια εθνική δημογραφική πολιτική μπορεί να στηρίζεται μακροπρόθεσμα στους μετανάστες εισροής, λένε οι ειδικοί. Και εκείνοι γρήγορα προσαρμόζονται στις συνθήκες και τη νοοτροπία της χώρας φιλοξενίας.

Αυτό που απαιτείται είναι μια ολοκληρωμένη, συνεκτική πολιτική που θα συνεκτιμά όλες τις παραμέτρους και κυρίως θα προσφέρει ένα πλέγμα μέτρων στήριξης της οικογένειας και των νέων ζευγαριών. Τα επιδόματα τεκνογονίας είναι περιορισμένης συμβολής. Η εμπειρία από τις χώρες που δεν εμφανίζουν οξύ πρόβλημα δείχνει ότι μέτρα όπως διασφάλιση εργασιακής ασφαλείας των γονέων, ικανοποιητικές μισθολογικές απολαβές, διαθεσιμότητα βρεφονηπιακών σταθμών και καλών σχολείων, άδειες πατρότητας και μητρότητας, παροχή φθηνής στέγης και γενικότερα προσφορά υπηρεσιών υψηλού επιπέδου κοινωνικής προστασίας έχουν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα.

Πριν φθάσει το ζοφερό μέλλον, ας ανασκουμπωθούμε να κάνουμε αυτά που μπορούμε και πρέπει τώρα. Όπως σημειώνει και ο καθηγητής Β. Κοτζαμάνης είναι η ώρα «το κοινωνικό ρολόι-θα πρόσθετα και το πολιτικό - να προλάβει το βιολογικό». Διαφορετικά...

Δημογραφικές εξελίξεις και προκλήσεις

ΒΥΡΩΝ ΚΟΤΖΑΜΑΝΗΣ

Καθηγητής Δημογραφίας, επιστημονικός υπεύθυνος του χρηματοδοτούμενου από το ΕΛΙΔΕΚ ερευνητικού προγράμματος «Δημογραφικά προτάγματα στην έρευνα και πρακτική στην Ελλάδα», bkotz@uth.gr

Η Ελλάδα σήμερα δημογραφικά, διαφέρει σημαντικά από αυτήν της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου (Πίνακας). Ο πληθυσμός μας έχει αυξηθεί κατά 3 εκατομμύρια από 1950, ζούμε πολύ περισσότερα χρόνια, είμαστε πολύ πιο «γερασμένοι», κάνουμε λιγότερα παιδιά και λιγότερους γάμους, χωρίζουμε πιο εύκολα, είμαστε πλέον εξαιρετικά άνισα κατανεμημένοι στον χώρο ενώ ταυτόχρονα ο πληθυσμός μας από σχετικά «εθνικά ομοιογενής» συμπεριλαμβάνει σήμερα 900.000 περίπου αλλοδαπούς που ζουν μόνιμα στη χώρα μας.. Οι επιπτώσεις τόσο των προαναφερθεισών αλλαγών-όσο και αυτών που αναμένονται-είναι πολλαπλές, και, πολιτικά κόμματα, κοινωνικοί, επαγγελματικοί και επιστημονικοί φορείς, καθώς και η κοινή γνώμη – ιδιαίτερα την τελευταία περίοδο που χαρακτηρίζεται από διαδοχικές κρίσεις –δείχνουν ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον τόσο για τις τρέχουσες δημογραφικές εξελίξεις όσο και για τη μελλοντική δημογραφική πορεία της χώρας μας. Αρχίζουμε έτσι, έστω και καθυστερημένα, να συνειδητοποιούμε προοδευτικά ότι η Δημογραφία αποτελεί καθοριστικό παράγοντα που δεν έχουμε πλέον την πολυτέλεια να υποτιμούμε και το «δημογραφικό» αναδεικνύεται ως ένα από τα ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπισθούν άμεσα, με στόχο την ανακοπή των υφιστάμενων τάσεων και

την άμβλυνση των αρνητικών επιπτώσεών τους (ιδίως αυτών που απορρέουν από τη δημογραφική γήρανση). Ταυτόχρονα, έχει ξεκινήσει και ένας ευρύτατος δημόσιος διάλογος όχι μόνον για τις αιτίες και τις επιπτώσεις των δημογραφικών μας εξελίξεων αλλά και για τις απαιτούμενες προσαρμογές σε αυτές.

Οι εξελίξεις των βασικών δημογραφικών συνιστωσών που επηρέασαν το μέγεθος του πληθυσμού μας, την κατανομή του σε μεγάλες ηλικιακές ομάδες ως και την κατανομή του στον χώρο τις τελευταίες δεκαετίες είχαν σαν αποτέλεσμα:

Την ταχεία αστικοποίηση και την υπέρ-συγκέντρωση του πληθυσμού μας σε ένα εξαιρετικά περιορισμένο τμήμα της συνολικής επιφάνειας καθώς σχεδόν 3 σχεδόν στους 4 κατοίκους μας ζουν στις δύο μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές (Αθηνών και Θεσσαλονίκης) και σε μια δεκάδα μεγάλων αστικών κέντρων και την άμεση περιφέρεια τους.

Την γρήγορη αύξηση την πρώτη μεταπολεμική πεντηκονταετία του προσδόκιμου ζωής μας τόσο στην γέννηση όσο και στα 65 έτη, την επιβράδυνση όμως στη συνέχεια των κερδών αυτών (όπως και της αύξησης των ετών μετά τα 65 σε καλή κατάσταση υγείας)

Την διατήρηση για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα μιας χαμηλής γονιμότητας, ενός χαμηλού δηλαδή μέσου αριθμού παιδιών /γυναίκα που υπολείπεται του απαιτούμενου για να διασφαλισθεί η αναπαραγωγή των γενεών Ένα θετικό αλλά προοδευτικά μειούμενο φυσικό ισοζύγιο (γεννήσεις-θάνατοι) και στη συνέχεια, μετά το 2010, την μετατροπή του σε αρνητικό (περισσότεροι θάνατοι από γεννήσεις)

Την συνεχή αύξηση της δημογραφικής γήρανσης, άμεση συνέπεια της μείωσης της γονιμότητας και της αύξησης του προσδόκιμου ζωής μας (αλλά και

Πίνακας. Ελλάδα, δημογραφικές μεταβολές ανάμεσα στο 1951 και το 2021

	1951	2021	Διαφορές 2021-1951
Συνολικός πληθυσμός	7,63	10,67	3,04
Αστικός πληθυσμός (%)	38	76	Διπλασιασμός
0-14 ετών	2,16	1,52	-0,64
0-19 ετών	2,95	2,06	-0,89
15-44 ετών	3,64	3,75	0,11
45-64 ετών	1,32	3,01	1,69
15-64 ετών	4,95	6,76	1,81
20-64 ετών	4,16	6,22	2,06
65 ετών +	0,52	2,41	1,89
85 ετών +	0,03	0,39	0,36
0-14 ετών (%)	28,3	14,1	-14,2
0-19 ετών (%)	38,6	19,2	-19,4
15-44 ετών (%)	47,6	35,0	-12,6
45-64 ετών (%)	17,2	28,1	10,9
15-64 ετών (%)	64,9	63,1	-1,8
20-64 ετών (%)	54,5	58,0	3,5
65 ετών + (%)	6,8	22,6	15,8
85 ετών + (%)	0,4	3,6	3,2
88+/65+ (%)	5,9	16,0	10,1
Μεταβολή, βάση 1951=100 (συνολικός)	100	141	140
Μεταβολή, βάση 1951=100, 0-14 ετών	100	71	70
Μεταβολή, βάση 1951=100, 0-19 ετών	100	71	70
Μεταβολή, βάση 1951=100, 15-44 ετών	100	105	103
Μεταβολή, βάση 1951=100, 45-64 ετών	100	227	228
Μεταβολή, βάση 1951=100, 15-64 ετών	100	137	137
Μεταβολή, βάση 1951=100, 20-64 ετών	100	151	150
Μεταβολή, βάση 1951=100, 65 ετών +	100	460	463
Μεταβολή, βάση 1951=100, 85 ετών +	100	1267	1300
Μέση ηλικία συνολικού πληθυσμού (έτη)	30,0	44,7	+14,7
Μέση ηλικία πληθυσμού 15-64 ετών (έτη)	35,2	41,6	+6,4

	1951	2021	Διαφορές 2021-1951
Γεννήσεις (.000)	155,5	85,0*	-70,5
Θάνατοι (.000)	57,5	131,0*	+73,5
Γεννήσεις - Θάνατοι (.000)	98,0	-46,0*	
Γεννήσεις εκτός γάμου και συμφώνου, % του συνόλου	1	9,2	+8,2
Γάμοι μονίμων κατοίκων (μέσοι όροι, χιλ.) 1956-59 / 2016-19	67	43	-24
Πρώτοι γάμοι μονίμων κατοίκων (μέσοι όροι, χιλ.) 1956-59 / 2016-19	64	38	-26
Διαζύγια (μέσοι όροι, χιλ.) 1957-59 / 2018-2020	2,7	12,2	+9,5
Μέση προσδοκώμενη ζωή στη γέννηση - Άνδρες (έτη)	63,4	79,2**	16
Μέση προσδοκώμενη ζωή στη γέννηση - Γυναίκες (έτη)	66,7	84,2**	18
Μέση προσδοκώμενη ζωή στα 65 - Άνδρες (έτη)	13,0	19,0**	6,0
Έτη ζωής σε 'καλή' κατάσταση υγείας μετά τα 65 - άνδρες	....	7,7**	
Μέση προσδοκώμενη ζωή 65 - Γυναίκες (έτη)	14,0	21,7**	7,7
Έτη ζωής σε 'καλή' κατάσταση υγείας μετά τα 65 - γυναίκες	.....	8,1**	7,7
% γυναικών που γεννήθηκαν το 1950 και δεν παντρεύτηκαν			
% γυναικών που γεννήθηκαν το 1975 και δεν παντρεύτηκαν			
Μέσος αριθμός παιδιών γυναίκα/γενεά 1950		1,95	
Μέσος αριθμός παιδιών γυναίκα/γενεά 1965		1,80	
Μέσος αριθμός παιδιών γυναίκα/ γενεά 1975		1,55	
% Γυναικών που γεννήθηκαν το 1950 χωρίς παιδιά		13%	
% Γυναικών που γεννήθηκαν το 1975 χωρίς παιδιά		>23%	
*2020 **2019			

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ίδια επεξεργασία (Ερευνητικό Πρόγραμμα (ΕΛΙΔΕΚ) «Δημογραφικά προτάγματα στην έρευνα και πρακτική στην Ελλάδα»

την αύξηση της μέσης ηλικίας του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας).

Σημαντικές αλλαγές της δομής και σύνθεσης των νεότερων οικογενειών και νοικοκυριών, απόρροια της μείωσης της γονιμότητάς και της γαμηλιότητας, της αύξησης των διαζυγίων, των συμφωνών συμβίωσης και των μη κατοχυρωμένων θεσμικά συμβιώσεων.

Σημαντικές διαφοροποιήσεις σε επίπεδα χαμηλότερα του εθνικού, διαφοροποιήσεις στις οποίες ελάχιστα αναφερόμαστε και πολύ λίγο μας προβληματίζουν. Θα αναφέρουμε ενδεικτικά και μόνον ότι i) ενώ την δεκαετία του 2010 έχουμε συσσωρευτικά σχεδόν 270 χιλ. περισσότερους θανάτους από γεννήσεις στη χώρα μας (μια απώλεια της τάξης του 2,5% του απογραφέντος το 2011 πληθυσμού) κάτω από τον μέσο αυτό όρο υποκρύπτονται σημαντικές διαφορές καθώς, 4 στους 10 Δήμους έχασαν σε μια και μόνον δεκαετία το 5 έως 20% του πληθυσμού που είχαν το 2011 και ii) ενώ οι 65 ετών και άνω αποτελούν το 2021 το 22,5% σχεδόν του πληθυσμού σε εθνικό επίπεδο και οι 85 και άνω το 3,5%, το ίδιο έτος, σε 9 από τους 51 νομούς μας το % των 65+ κυμαίνεται από 28 έως 38%, και σε 7 το ποσοστό των 85+ από 5-9,5%.

Οι εξελίξεις των δημογραφικών συνιστωσών των τελευταίων δεκαετιών θα έχουν επιπτώσεις και στο άμεσο μέλλον και όλες οι διαθέσιμες προβολές, συγκλίνουν στο ότι:

1) Η μείωση του πληθυσμού μας θα είναι - ανεξαρτήτως σεναρίων- συνεχής, και θα προκύψει από την συρρίκνωση του πληθυσμού των εχόντων ηλικία κάτω των 65 ετών. Θα μειωθούν έτσι τόσο ο σχολικός πληθυσμός όσο και, εν απουσία σημαντικών αλλαγών (αύξηση των ποσοστών συμμετοχής των γυναικών και των μεγαλύτερων ηλικιακά ομάδων στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό και μείωση της ανεργίας) και οι απασχολούμενοι. Η ταυτόχρονη δε αύξηση της μέσης ηλικίας τόσο του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας όσο και των απασχολούμενων (ιδιαίτερα στον πρωτογενή τομέα και την δημόσια διοίκηση) θα συνεχισθεί μη διευκολύνοντας την επερχόμενη μετάβαση στην ψηφιακή οικονομία και θέτοντας ως εκ τούτου ισχυρές προκλήσεις

2) Το πρόσημο των φυσικών ισοζυγίων (Φ.Ι) θα παραμείνει σίγουρα αρνητικό μέχρι το 2050, καθώς οι θάνατοι θα συνεχίσουν να αυξάνονται λόγω της γήρανσης (θα κυμανθούν γύρω από τις 135-χιλιάδες ετησίως κατά μέσο όρο) ενώ οι γεννήσεις που τα τελευταία χρόνια είναι γύρω από τις 85 χιλ., είναι αδύνατον να αυξηθούν ώστε να τους υπερκαλύψουν (ποσό μάλλον που ο πληθυσμός των νέων αναπαραγωγικής ηλικίας αναμένεται να μειωθεί τις αμέσως επόμενες δεκαετίες). Παρ' όλα αυτά απαιτούνται μέτρα και παρεμβάσεις με στόχο τη δημιουργία ενός γενικότερου ευνοϊκού περιβάλλοντος που θα επιτρέψει την υλοποίηση από τις νεότερες γενεές του επιθυμητού μεγέθους οικογένειας (γύρω από τα δύο παιδιά). Τα μέτρα αυτά, επικεντρωμένα στο παιδί και την οικογένειά του ανεξαρτήτως της μορφής της, θα πρέπει να στοχεύουν, εκτός των άλλων, και στη ελάχιστη δυνατή μείωση του επιπέδου διαβίωσης των οικογενειών μεσαίων και χαμηλών εισοδημάτων που απορρέουν από την έλευση ενός παιδιού. Μέτρα επομένως που δεν θα έχουν μόνον σαν στόχο την μείωση του οικονομικού κόστους (άμεσου/έμμεσου) που προκύπτει από την γέννηση και το μέγαλωμα κάθε παιδιού, αλλά και την εναρμόνιση της οικογενειακής με την επαγγελματική ζωή, την άρση των έμφυλων διακρίσεων ως και της αβεβαιότητας για το μέλλον που χαρακτηρίζει τις νεότερες γενεές. Οφείλουμε τέλος να υπενθυμίσουμε ότι i) τα όποια μέτρα ληφθούν, δεν θα αλλάξουν ριζικά άμεσα τις υφιστάμενες τάσεις, αλλά σε βάθος χρόνου και ii) όπως το έχει δείξει και η διεθνής εμπειρία οι επιδοματικές πολιτικές έχουν άκρως περιορισμένη εμβέλεια και δεν έχουν ιδιαίτερα αποτελέσματα εάν δεν υπάρχει ένα γενικότερο ευνοϊκό στην τεκνογονία περιβάλλον.

3) Το μεταναστευτικό ισοζύγιο (είσοδοι-έξοδοι) θα προσδιορίσει καθοριστικά το εύρος της οποίας μείωσης του πληθυσμού μας. Αν η υφιστάμενη τάση φυγής συνεχισθεί (έστω και με μικρότερη ένταση) και το ισοζύγιο αυτό συνεχίσει να είναι αρνητικό (όπως και την δεκαετία του 2010), προστιθέμενο στο μετά βεβαιότητας αρνητικό Φ.Ι ισοζύγιο, θα δώσει ακόμη μεγαλύτερη μείωση του πληθυσμού. Κατ' επέκταση, ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί

στην ανακοπή του κύματος φυγής των νέων μας και στην ενσωμάτωση των αλλοδαπών που έχουν εγκατασταθεί (ή θα εγκατασταθούν) στη χώρα μας. Μια ήπια επομένως αύξηση των νέων αλλοδαπών στο μέλλον θα επιβραδύνει την δημογραφική γήρανση και τη μείωση του πληθυσμού, θα συγκρατήσει τις γεννήσεις και θα περιορίσει τις όποιες ελλείψεις στην αγορά εργασίας. Οφείλουμε όμως ταυτόχρονα να σημειώσουμε ότι η μετανάστευση δεν αποτελεί μακροπρόθεσμα λύση: απαιτείται σε μια πρώτη φάση η ανακοπή των πτωτικών τάσεων της γονιμότητας των νεότερων γενεών και εν συνεχεία η ανόρθωσή της σε επίπεδα που δεν θα υπολείπονται σημαντικά της αναπαραγωγής τους.

4) Οι αλλαγές στην γονιμότητα, την γαμηλιότητα και το διαζύγιο των ατόμων που γεννήθηκαν κυρίως μετά το 1970 θα έχουν επιπτώσεις και στην δομή και σύνθεση των οικογενειών τους όταν αυτά μετά το 2040 θα ξεπεράσουν τα 65 έτη και το 2055 τα 85 έτη. Με δεδομένη την δημογραφική γήρανση θα έχουμε ειδικότερα στο μέλλον ένα όλο και αυξανόμενο πλήθος ατόμων στις ηλικίες άνω των 65ετών με πολύ περιορισμένο -σε σχέση με σήμερα- αριθμό ατόμων στο στενό τους οικογενειακό περιβάλλον. Έτσι, ακόμη και αν υποθέσουμε ότι υφιστάμενοι σήμερα οικογενειακοί δεσμοί δεν ατονήσουν τις επόμενες δεκαετίες, στο κοντινό μέλλον το πλήθος των ατόμων του οικογενειακού περιβάλλοντος ενός ηλικιωμένου ή ενός υπερήλικα μ θα συρρικνωθεί σημαντικά, και, με δεδομένο ότι σήμερα η οικογένεια υποκαθιστά σε πλήθος πεδίων το κράτος προνοίας (και ειδικότερα στην φροντίδα ηλικιωμένων και υπερήλικων) το διακύβευμα είναι προφανές.

4) Η δημογραφική γήρανση δεν πρόκειται να ανακοπεί. Ενώ ο πληθυσμός μας θα μειώνεται οι 65 και άνω θα αυξάνονται όπως θα αυξάνεται και το ποσοστό τους στο συνολικό πληθυσμό που θα κυμανθεί γύρω από το 30% σε εθνικό επίπεδο το 2050.

Ειδικότερα όσον αφορά την γήρανση, οι 65 και άνω θα είναι κατά 800 έως 900 χιλιάδες περισσότεροι το 2050, ενώ ταυτόχρονα οι ρυθμοί αύξησης των 85 και άνω θα είναι ταχύτεροι από αυτούς των 65 και άνω («Γήρανση μέσα στην γήρανση»). Αυτό θα έχει σαν αποτέλεσμα οι «υπερήλικες» (85 ετών και άνω) να είναι το 2050 κατά 300 χιλ. περισσότεροι περίπου απ' ό τι σήμερα (390 χιλ.) και το ποσοστό τους στο συνολικό πληθυσμό να κυμανθεί γύρω από το 7% (3,7% το 2021). Οι 85 και άνω θα αποτελούν έτσι το 2050 το 20-22% της ομάδας των 65 και άνω (16% σήμερα), σε κάποιους δε ορεινούς νομούς, αν οι τάσεις δεν ανατραπούν, πολύ πριν το 2040 τέσσερεις στους δέκα κατοίκους τους θα είναι άνω των 65 ετών (και από αυτούς το 1/3 θα είναι 85 ετών και άνω). Η μη αναστρέψιμη στο άμεσο μέλλον αυτή γήρανση ειδικότερα είναι ένα από τα βασικά διακυβεύματα και η χώρα μας θα πρέπει να αποκτήσει και πολιτικές που -εκτός των άλλων- θα διευκολύνουν τη συμμετοχή της ομάδας αυτής στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτισμική ζωή, πολιτικές από τις οποίες θα κριθεί τελικά εάν ο κοινωνικός στιγματισμός και η περιθωριοποίησή της, επάγωγο της έως σήμερα θεωρούμενης απουσίας συλλογικής της «χρησιμότητας» θα αρθεί, εάν το κοινωνικό ρολόι θα προλάβει το βιολογικό και η υφιστάμενη ανισορροπία ανάμεσα στις δύο βασικές συνιστώσες της γήρανσης (κοινωνική/ δημογραφική), που αποτελεί και την κύρια απειλή, θα ανατραπεί. Κλείνοντας την σύντομη αυτή παρέμβαση θα υπενθυμίσω ότι όπως η μεταβλητή «πληθυσμός» είναι μια από αυτές που παίζουν καθοριστικό ρόλο στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, οι έχοντες την ευθύνη σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων στη χώρα μας πρέπει αφενός μεν να θεωρήσουν ως δεδομένες κάποιες μη αναστρέψιμες τις αμέσως επόμενες δεκαετίες δημογραφικές τάσεις, να εκτιμήσουν τις επιπτώσεις τους και να τις λάβουν υπόψη στην χάραξη των πολιτικών τους (προ-ορατότητα). Θα πρέπει όμως παράλληλα να λαμβάνουν μέτρα (προ δραστηκότητα) που να στοχεύουν τόσο στην επιβράδυνση των ρυθμών μείωσης του πληθυσμού μας όσο και στην προοδευτική αναστροφή κάποιων βασικών δημογραφικών δεικτών που επηρεάζουν καθοριστικά -εκτός των άλλων- τόσο την ηλικιακή δομή του όσο και την κατανομή του στον χώρο.

Οικονομικές επιπτώσεις του δημογραφικού και πολιτικές¹

ΝΙΚΟΣ ΒΕΤΤΑΣ

Γενικός Διευθυντής IOBE και Καθηγητής Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών

Μετά από πολλές δεκαετίες αύξησης, ο πληθυσμός της Ελλάδας έχει αρχίσει να συρρικνώνεται. Από το 2011 έως σήμερα έχει μειωθεί κατά περίπου 450 χιλ. Σε αυτή την εξέλιξη συνέβαλε η σημαντική άνοδος των μεταναστευτικών εκροών κατά την οικονομική κρίση, ωστόσο το βασικό και μακροχρόνιο ζήτημα είναι η υποχώρηση των γεννήσεων. Η γονιμότητα μειώνεται ήδη από το 1980 και έχει υποχωρήσει κάτω από 1,5 μονάδες από τα τέλη εκείνης της δεκαετίας, ενώ ήταν στις 2,1-2,5 πρωτότερα. Τα αρνητικά φυσικά και μεταναστευτικά ισοζύγια, μαζί με τη σημαντική αύξηση του προσδόκιμου ζωής οδηγούν και σε συνεχή αύξηση της μέσης ηλικίας στην πληθυσμό. Αυτή είναι πιο έντονη σε ορισμένες περιφέρειες της χώρας.

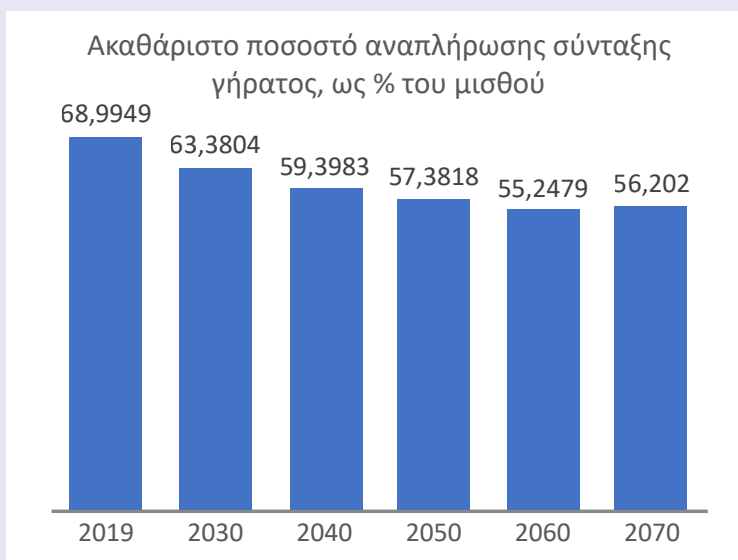
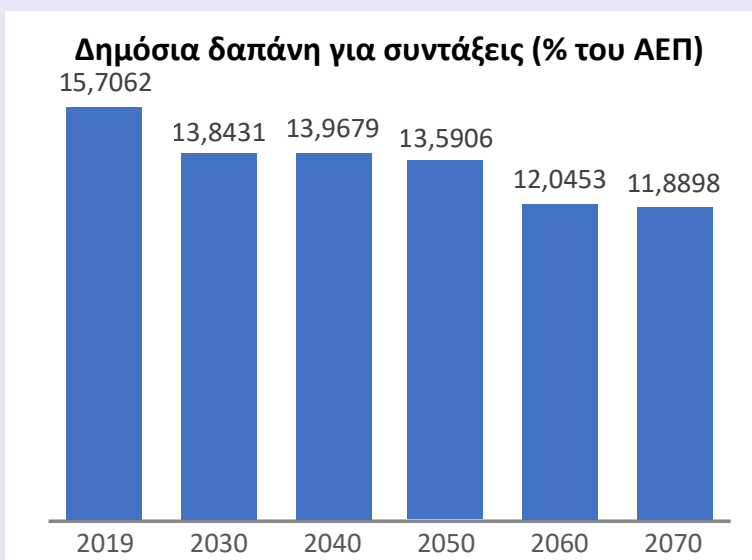
Η μείωση και γήρανση του πληθυσμού θα συνεχιστούν. Στο σενάριο βάσης των δημογραφικών προβολών της Eurostat, ο πληθυσμός της Ελλάδας προβλέπεται να υποχωρήσει στα 8,1 εκατ. έως το 2100 - μια μείωση του πληθυσμού κατά 2,5 εκατ. άτομα ή 24% σε σχέση με το 2021. Οι προβλεπόμενες δημογραφικές εξελίξεις στην Ελλάδα είναι πολύ πιο ραγδαίες σε σχέση με το σύνολο της Ευρωζώνης, στην οποία ο πληθυσμός αναμένεται να μειωθεί κατά μόλις 4,2% έως το 2100.

Οι δημογραφικές τάσεις επιβαρύνουν περαιτέρω μια σειρά από τομείς κοινωνικής πολιτικής, όπως οι συντάξεις, η υγεία, η αγορά εργασίας και η εκπαίδευση, οι οποίοι πάσχουν από χρόνιες δυσλειτουργίες. Ήδη, οι δημογραφικές εξελίξεις της τελευταίας δεκαετίας έχουν αρχίσει να επηρεάζουν έντονα το εκπαιδευτικό σύστημα. Ο αριθμός των μαθητών της πρώτης τάξης του δημοτικού σχολείου σημείωσε ήδη πτώση κατά 16,5% την πενταετία 2014-2019 και συνολικά ο

αριθμός των μαθητών των πρώτων δυο βαθμίδων εκπαίδευσης αναμένεται να μειωθεί κατά 32,1% (413 χιλ. λιγότεροι μαθητές) έως το 2100. Αυτή η εξέλιξη μπορεί να επιδεινώσει περαιτέρω την αναποτελεσματικότητα της χρήσης των εκπαιδευτικών πόρων στην Ελλάδα. Ωστόσο, η αναμενόμενη σημαντική μείωση του πληθυσμού μαθητών δημιουργεί ευκαιρίες για αναδιάρθρωση των εκπαιδευτικών δαπανών με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας του εκπαιδευτικού έργου. Στο συνταξιοδοτικό σύστημα, η αναμενόμενη περαιτέρω επιδείνωση στον δημογραφικό δείκτη εξάρτησης ηλικιωμένων εγείρει σημαντικές προκλήσεις για τη βιωσιμότητα και επάρκεια των συντάξεων. Αφενός η δημόσια δαπάνη για συντάξεις προβλέπεται να εξακολουθεί να απορροφά σημαντικούς οικονομικούς πόρους, σε διψήφιο ποσοστό του ΑΕΠ έως και το 2070. Αφετέρου, το ακαθάριστο ποσοστό αναπλήρωσης για την σύνταξη γήρατος αναμένεται να μειωθεί περαιτέρω, έως και περί το 55% το 2060.

Αναμενόμενη εξέλιξη της βιωσιμότητας και της επάρκειας των συντάξεων, 2019 - 2070

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ιστορικά στοιχεία και προβολές σεναρίου βάσης, Ageing Working Group Report 2021.

1. Το άρθρο βασίζεται στη νέα μελέτη του IOBE «Δημογραφικό πρόβλημα στην Ελλάδα: Προκλήσεις και προτάσεις πολιτικής» που εκπονήθηκε από τους Svetoslav Danchev, Γεώργιο Γατόπουλο, Ιάσωνα Ζαβερδινό, Νίκη Καλαβρέζου, Αντώνη Μαυρόπουλο, Αλέξανδρο Μουστάκα και Δάφνη Νικολίτσα (Αναπλ. Καθηγήτρια στο Παν. Κρήτης), υπό τον συντονισμό του Νίκου Βέττα και με την υποστήριξη της Eurobank.

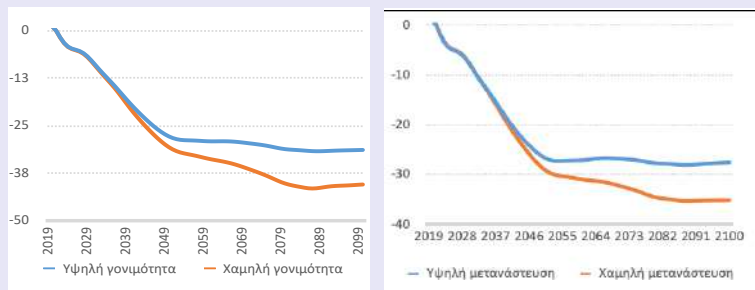
Στην αγορά εργασίας, οι αναμενόμενες δημογραφικές εξελίξεις οδηγούν σε μικρότερο εργατικό δυναμικό, με υψηλότερη μέση ηλικία και χαμηλότερη παραγωγικότητα. Στην ελληνική αγορά εργασίας, το μερίδιο των εργαζομένων είναι υψηλότερο σε επαγγέλματα στα οποία η παραγωγικότητα μειώνεται με την ηλικία. Οι χρόνιες αδυναμίες της εγχώριας αγοράς εργασίας, όπως το σχετικά χαμηλό ποσοστό απασχόλησης, ειδικά στις γυναίκες όλων των ηλικιακών ομάδων και στους άνδρες στις ηλικίες κάτω των 29 ετών και άνω των 60 ετών, δημιουργούν περιθώρια για μερική αναχαίτιση των αρνητικών συνεπειών. Απαιτείται ωστόσο η θέσπιση κατάλληλων πολιτικών για αύξηση της προσφοράς και της παραγωγικότητας της εργασίας.

Η υγεία και η υγειονομική περιθαλψη είναι δύο τομείς στους οποίους η πληθυσμιακή γήρανση επιδρά άμεσα και σημαντικά. Η επιμήκυνση του προσδόκιμου επιβίωσης είναι μια επιθυμητή εξέλιξη, ωστόσο συνοδεύεται από ποικίλες δυσκολίες και προκλήσεις, καθώς το επίπεδο σωματικής και πνευματικής υγείας χειροτερεύει με την άνοδο της ηλικίας. Οι σαρωτικές αλλαγές στη δομή των οικογενειών σημαίνουν πως στο μέλλον θα υπάρχουν πολλοί περισσότεροι άνθρωποι που θα ζουν μόνοι σε μεγαλύτερη ηλικία έχοντας ανάγκη από βοήθεια και στήριξη. Οι ανάγκες των ηλικιωμένων θα αυξάνονται ποσοτικά και ποιοτικά, η ζήτηση για υπηρεσίες υγείας και μακροχρόνιας φροντίδας θα αυξάνεται και οι διαθέσιμοι πόροι χρηματοδότησης του συστήματος υγείας θα συρρικνώνονται λόγω της μείωσης του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Αυτές οι εξελίξεις δημιουργούν σοβαρές προκλήσεις για το σύστημα υγείας στη χώρα, το οποίο πάσχει από χρόνιες αδυναμίες, όπως ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο άμεσων ιδιωτικών δαπανών για την υγεία, υψηλή φαρμακευτική και νοσοκομειακή δαπάνη και πολύ χαμηλές δαπάνες για μακροχρόνια φροντίδα, πρόληψη και πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας.

Η μειωμένη παραγωγικότητα της εργασίας λόγω της γήρανσης και η χαμηλότερη προσφορά εργασίας λόγω της μείωσης του οικονομικά ενεργού πληθυσμού θα περιορίσουν τις δυνατότητες οικονομικής μεγέθυνσης της Ελλάδας. Επιπλέον, ο αυξανόμενος δείκτης εξάρτησης θέτει σε κίνδυνο τη δημοσιονομική βιωσιμότητα, καθώς τα έσοδα από φόρους και εισφορές από τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό θα βαίνουν μειούμενα και οι κοινωνικές δαπάνες για στήριξη του ανενεργού πληθυσμού θα αυξάνονται.

Μέτρα τόνωσης της γονιμότητας αλλά και παρεμβάσεις στην μεταναστευτική πολιτική δύνανται να περιορίσουν σημαντικά σε μακροχρόνιο ορίζοντα τις απώλειες στο ΑΕΠ, στην απασχόληση, στα δημοσιονομικά μεγέθη και στην κατά κεφαλήν ευημερία. Ειδικότερα, η υψηλότερη γονιμότητα μπορεί να περιορίσει τις απώλειες στο ΑΕΠ έως το 2100 κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες (π.μ.) σε σύγκριση με ένα σενάριο χαμηλής γονιμότητας (με βάση τα εναλλακτικά σενάρια δημογραφικών προβολών της Eurostat), ενώ η αντίστοιχη θετική επίδραση της υψηλότερης μετανάστευσης υπολογίζεται σε 7 π.μ. του ΑΕΠ στο τέλος της περιόδου.

Εκτιμώμενη επίδραση στο ΑΕΠ για διαφορετικά επίπεδα γονιμότητας και μετανάστευσης, σε πραγματικούς όρους, εκατοστιαίες μονάδες

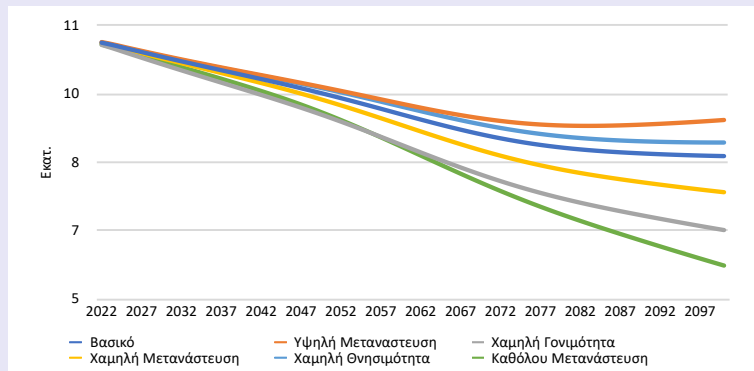

Πηγή: Εκτιμήσεις IOBE.

Τα επόμενα 25 χρόνια η τάση στον πληθυσμό σε μικρό βαθμό μόνο μπορεί να

επηρεαστεί από πολιτικές που θα εφαρμοστούν και αυτό ισχύει ιδίως για το εργατικό δυναμικό, εφόσον παιδιά που θα γεννηθούν αύριο θα συνεισφέρουν στην εργασία μετά από δύο δεκαετίες τουλάχιστον. Ωστόσο, πολιτικές που λαμβάνονται σήμερα θα έχουν πολύ μεγάλη επίδραση στις δημογραφικές εξελίξεις σε μεγαλύτερο βάθος χρόνου. Ειδικότερα, από το 2050 η εξέλιξη του πληθυσμού παρουσιάζει ιδιαίτερα μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ εναλλακτικών σεναρίων που σχετίζονται κυρίως με διαφορετικά επίπεδα γονιμότητας και μεταναστευτικών ροών. Στο πιο αισιόδοξο, ο πληθυσμός μειώνεται έως 2100 κατά 16% σε 8,9 εκατ., ενώ η συρρίκνωση θα ήταν 45% σε περίπτωση μηδενικών μεταναστευτικών ροών, σε 5,7 εκατ.

Πληθυσμιακή εξέλιξη κατά σενάριο προβολών της Eurostat 2022 - 2100

Πηγή: Eurostat – EUROPOP 2019 Data

Με αυτά τα δεδομένα, απαιτείται η άμεση λήψη μέτρων πολιτικής για τον μετριασμό των δημογραφικών μεταβολών μακροπρόθεσμα και για την προσαρμογή βασικών τομέων μεσοπρόθεσμα. Αυτά συνδυαστικά μπορούν να αμβλύνουν τη μείωση τόσο του φυσικού όσο και του μεταναστευτικού ισοζυγίου και να αυξήσουν την ευημερία στη χώρα.

Κρίσιμης σημασίας είναι παρεμβάσεις που θα υποστηρίζουν τη συμμετοχή των γυναικών στην εργασία, χωρίς αυτές να καλούνται να επιλέξουν διαζευκτικά ανάμεσα στην εργασία και στο να έχουν παιδιά. Η καθολική πρόσβαση σε ένα υψηλής ποιότητας σύστημα βρεφονηπιακής φροντίδας και προσχολικής αγωγής είναι άμεση προτεραιότητα, αλλά το πλέγμα μέτρων είναι ευρύτερο. Στο συνταξιοδοτικό, είναι σκόπιμη η ενίσχυση κεφαλαιοποιητικών πυλώνων κυρίως για να ενισχυθούν τα κίνητρα για επίσημη εργασία σε όλον τον εργασιακό βίο, να βελτιωθεί η φορητότητα για προσέλκυση εργαζόμενων από το εξωτερικό και να υπάρξει διευκόλυνση της εργασίας, όσων το επιλέγουν, και μετά τη συνταξιοδότηση.

Στην υγεία, χρειάζεται στροφή σε πρόληψη, πρωτοβάθμια περιθαλψη και ένα σύστημα μακροχρόνιας φροντίδας. Στην εκπαίδευση δημιουργούνται ευκαιρίες για βελτίωση της ποιότητας του συστήματος συνολικά, μέσα από ανακατανομή των εκπαιδευτικών πόρων. Η προσέλκυση αλλοδαπών μέσω της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ειδικότερα, όπως και της έρευνας, αποτελεί μια εξαιρετική ευκαιρία, ενώ κομβικής σημασίας γενικότερα είναι η σταδιακή προσέλκυση και αποτελεσματική ενσωμάτωση μεταναστών.

Η συγκρότηση διακομματικής κοινοβουλευτικής επιτροπής για το δημογραφικό το 2017 ήταν ένα σημαντικό βήμα στην κατεύθυνση αναγνώρισης της σημασίας του προβλήματος και στην πρόταση πολιτικών για την επίλυσή του. Ωστόσο, απαιτείται ενισχυμένη θεσμική συνέχεια, με σκοπό τη διευκόλυνση του συντονισμού, της στοχοθεσίας, της υλοποίησης, της αξιολόγησης και της περαιτέρω βελτίωσης των πολιτικών για το δημογραφικό. Καθώς απαιτείται συστηματικός σχεδιασμός και προσαρμογή σε πολλούς τομείς της οικονομικής και κοινωνικής ζωής, ο δημόσιος διάλογος με σκοπό συναινέσεις, αλλά και δράσεις χωρίς καθυστέρηση, είναι εξαιρετικής σημασίας.

Δημογραφικό: υπάρχουν λύσεις, αρκεί να γνωρίζουμε το πρόβλημα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΤΡΑΓΑΚΗ

**Καθηγήτρια Οικονομικής Δημογραφίας Τμήμα Γεωγραφίας –
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο**

Σε όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας, το μέγεθος και η δυναμική ενός πληθυσμού συνδέονται άμεσα με την οικονομική ευημερία, τη σταθερότητα και την ασφάλειά του. Σύμφωνα με την κοινή αντίληψη, ένας μεγάλος πληθυσμός είναι ικανός να υπερασπιστεί τα δικαιώματά του πιο αποτελεσματικά, να προωθήσει τις διεκδικήσεις του πιο δυναμικά και να θέσει τους όρους του στη διεθνή σκηνή πιο αποφασιστικά από έναν μικρό. Από την άλλη πλευρά, εξίσου διαδεδομένη είναι η πεποίθηση που αποδίδει στους υψηλούς ρυθμούς πληθυσμιακής αύξησης την ευθύνη για τη φτώχεια, τη σπανιότητα των πόρων και την πολιτική αστάθεια που μαστίζουν μεγάλες περιοχές του πλανήτη. Οι δημογραφικές παράμετροι αναγνωρίζονται ως παράγοντες ευημερίας, ανάπτυξης και ασφάλειας μιας χώρας. Ωστόσο, οι πληθυσμιακές μεταβολές και οι σχετικές ανησυχίες διαφοροποιούνται σημαντικά από εποχή σε εποχή και από περιοχή σε περιοχή.

Στην Ελλάδα, το τελευταίο διάστημα, ο προβληματισμός γύρω από τις δημογραφικές εξελίξεις έχει ενταθεί με την ανησυχία να επικεντρώνεται κυρίως στην εξέλιξη του μεγέθους του πληθυσμού, ο οποίος από το 2011 μειώνεται κάτω από την ταυτόχρονη πίεση της αύξησης των θανάτων και της μείωσης των γεννήσεων. Το φυσικό ισοζύγιο (η διαφορά δηλαδή των θανάτων από τις γεννήσεις) είναι αρνητικό και χρόνο με το χρόνο αυξανόμενο. Μπορεί η μείωση του πληθυσμού να είναι υπόθεση της τελευταίας δεκαετίας, η κύρια αιτία όμως που οδήγησε σε αυτή εμφανίστηκε πριν τουλάχιστον 4 δεκαετίες, όταν η γονιμότητα έπεσε σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα από τα οποία ουσιαστικά δεν ανέκαμψε ποτέ. Η μείωση του πληθυσμού ήταν προδιαγεγραμμένη από τη στιγμή που δεν ελήφθησαν εγκαίρως μέτρα στήριξης της γονιμότητας. Οι μεταναστευτικές εισροές της δεκαετίας του 1990 και του 2000 κατάφεραν μόνο να την καθυστερήσουν για λίγο. Όταν με την οικονομική κρίση το μεταναστευτικό ισοζύγιο έπαψε να είναι θετικό, η χώρα μπήκε σε τροχιά πληθυσμιακής συρρίκνωσης.

Η μείωση του πληθυσμού δεν αποτελεί ένα συγκυριακό φαινόμενο το οποίο μπορεί εύκολα να ανατραπεί. Το ακριβώς αντίθετο: ο αριθμός των θανάτων θα συνεχίσει να αυξάνεται αφού η επιμήκυνση της μέσης διάρκειας ζωής έχει διογκώσει τον αριθμό των ατόμων σε μεγάλες ηλικιακές ομάδες που αγγίζουν τα βιολογικά τους όρια. Από την άλλη πλευρά του ισοζυγίου, οι γεννήσεις θα συνεχίσουν να μειώνονται –ακόμα και αν αυξηθεί ο μέσος αριθμός παιδιών ανά γυναίκα– διότι τα ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά γονιμότητας τα τελευταία 40 χρόνια έχουν σχηματίσει μικρές γενιές νέων σε αναπαραγωγική ηλικία. Έτσι, οι σημερινοί εν δυνάμει γονείς είναι λίγοι και για τα επόμενα χρόνια ο αριθμός των παιδιών δεν θα επαρκεί να αντισταθμίσει τους αναμενόμενους θανάτους.

Με άλλα λόγια, η εξέλιξη του πληθυσμού της Ελλάδας τις επόμενες τρεις δεκαετίες είναι λίγο-πολύ προδιαγεγραμμένη. Ο πληθυσμός, ο οποίος θα μειωθεί λίγο ή περισσότερο ανάλογα με την εξέλιξη πρωτίστως των μεταναστευτικών ρευμάτων και δευτερευόντως της γονιμότητας, υπολογίζεται ότι θα κυμαίνεται μεταξύ 8,5 (σύμφωνα με το πιο απαισιόδοξο σενάριο) και 10 εκατομμυρίων (σύμφωνα με το πλέον

αισιόδοξο σενάριο) μέχρι το 2050.

Μετά από δεκαετίες αδιαφορίας ως προς τις δημογραφικές εξελίξεις και ατολμίας ως προς τη λήψη μέτρων, ο δημόσιος διάλογος διέπεται από πανικό και ανησυχία χωρίς ουσιαστική στόχευση. Η συζήτηση για το δημογραφικό, η οποία πλέον γίνεται με όρους έντονης κινδυνολογίας, επικεντρώνεται στους οικονομικούς, δημοσιονομικούς ή και εθνικούς κινδύνους που προκύπτουν από τη μείωση του πληθυσμού και συνήθως καταλήγει σε προτάσεις «θεραπείας» της βασικής αιτίας του σημερινού προβλήματος: της χαμηλής γονιμότητας. Όμως η μείωση του πληθυσμού είναι μόνο μια πτυχή του δημογραφικού ζητήματος που πλέον δεν αντιμετωπίζεται με την ανάκαμψη της γονιμότητας.

Το πραγματικό πρόβλημα για τη βιωσιμότητα ενός πληθυσμού δεν είναι απλά το μέγεθος αλλά η δυναμική του. Παραβλέποντας την ηλικιακή δομή του πληθυσμού όχι μόνο υποτιμώνται οι πραγματικές διαστάσεις του ζητήματος αλλά και αποκρύπτονται οι πιθανές λύσεις. Κρίσιμες για τις επόμενες δεκαετίες είναι η βαθμιαία γήρανση και συρρίκνωση του πληθυσμού σε εργάσιμη ηλικία (20-64 ετών), η ταχεία αύξηση του αριθμού των ατόμων άνω των 65 ετών και η ακόμα ταχύτερη αύξηση των άνω των 80 ετών, η συνεχιζόμενη μείωση του γυναικείου πληθυσμού σε αναπαραγωγική ηλικία που καθυστερεί την αντιστροφή του αρνητικού φυσικού ισοζυγίου.

Η δημογραφική βιωσιμότητα μπορεί να επιτευχθεί μόνο με πολιτικές που στοχεύουν πρωτίστως στη διαχείριση των παραπάνω προβλημάτων με τα οποία η ελληνική οικονομία και κοινωνία θα βρίσκονται αντιμέτωπες τις επόμενες τρεις δεκαετίες ανεξαρτήτως της εξέλιξης των γεννήσεων. Βασικός στόχος είναι να μειωθούν οι επιπτώσεις της δημογραφικής γήρανσης στην οικονομική δραστηριότητα και την παραγωγική διαδικασία, στη βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος, στην επιβάρυνση του συστήματος υγείας, στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας και την κοινωνική συνοχή και να δημιουργηθεί ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης με αυτή την ηλικιακή δομή.

Η αξιοποίηση όλου του διαθέσιμου ανθρώπινου κεφαλαίου αποτελεί βασική προτεραιότητα προκειμένου να αποτραπούν οι συνέπειες της μείωσης του εργατικού δυναμικού και της γήρανσης του πληθυσμού. Νέοι, γυναίκες, άτομα άνω των 55 ετών, μετανάστες αποτελούν αναξιοποίητα αποθέματα εργατικού δυναμικού τα οποία η χώρα δεν έχει πλέον

την πολυτέλεια να αγνοεί. Κι αν αυτό προϋποθέτει αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος, προγράμματα κατάρτισης, κίνητρα παραμονής στην εργασία, μέτρα για την ουσιαστική κοινωνική και οικονομική ένταξη αλλοδαπών, προώθηση του ψηφιακού μετασχηματισμού, αξιοποίηση νέων τεχνολογιών, προγράμματα προληπτικής ιατρικής, προώθηση της υγιούς γήρανσης, τώρα είναι η ώρα να ληφθούν οι απαραίτητες πρωτοβουλίες. Το κόστος είναι σε κάθε περίπτωση μικρότερο από αυτό της μη δράσης.

Η δομή του πληθυσμού έχει αλλάξει και αυτό δεν πρόκειται να ανατραπεί, ίσως ποτέ. Η μεγαλύτερη ίσως πρόκληση που αντιμετωπίζουν οι κοινωνίες της Ευρώπης είναι η διατήρηση του βιοτικού επιπέδου και της κοινωνικής αλληλεγγύης μέσα σε αυτή τη νέα δημογραφική πραγματικότητα. Οι δυσκολίες είναι μεγάλες αφού οι καταστάσεις είναι πρωτόγνωρες και δεν υπάρχουν δοκιμασμένες λύσεις. Οι λύσεις που

αναζητούνται αφορούν το σύνολο της οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης και δεν εστιάζονται απλά στην ενίσχυση των γεννήσεων. Χωρίς να υποτιμάται η ανάγκη μέτρων ενίσχυσης των γεννήσεων είναι ξεκάθαρο πως η λύση για μια βιώσιμη δημογραφική πολιτική δεν περνά από τις γεννήσεις.

Η γονιμότητα μπορεί να μην αυξηθεί αφού οι μεγάλες οικογένειες δεν είναι συμβατές με το επίπεδο ανάπτυξης, της προσωπικές φιλοδοξίες αλλά και τις αξίες της εποχής. Κι αν αυξηθεί, η αύξηση δε θα είναι όση απαιτείται για να ανακοπεί η μείωση του πληθυσμού, τουλάχιστον όχι τα επόμενα χρόνια. Ίσως τελικά αυτό να μην είναι τόσο αρνητική εξέλιξη όσο φαίνεται αρχικά, ούτε για τον πλανήτη, ούτε για το βιοτικό επίπεδο των επόμενων γενεών, ούτε καν για την παραγωγικότητα και τις προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης της γηρασμένης Ευρώπης. Αρκεί να έχουμε λάβει τα μέτρα μας.

Η εξέλιξη της διαγενεακής γονιμότητας και μέτρα ενίσχυσης αυτής

ΠΑΥΛΟΣ ΜΠΑΛΤΑΣ

Ερευνητής, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ)

Τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες είναι έντονος ο δημόσιος διάλογος για το Δημογραφικό. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980 η συζήτηση αφορούσε την απότομη μείωση της συγχρονικής γονιμότητας και εν συνεχεία κατά την διάρκεια του 1990 την αύξηση της δημογραφική γήρανσης. Τέλος, προστέθηκε, ο προβληματισμός για την συστηματική μείωση κατά τα τελευταία δέκα χρόνια του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας, ο οποίος αυξανόταν αδιάλειπτα για περίπου 60 χρόνια, καθώς από 7.5εκ που ήταν το 1951 έφτασε τα 11.2 εκ. Το 2010. Τα παραπάνω γεγονότα μόνο ανεξάρτητα δεν είναι μεταξύ τους καθώς η δημογραφική γήρανση (αύξηση του ποσοστού των ατόμων άνω των 65 ετών επί του συνολικού πληθυσμού) είναι το αποτέλεσμα της ταυτόχρονης μείωσης των γεννήσεων και της αύξησης του προσδόκιμου ζωής. Ενώ η παρατηρούμενη μείωση του πληθυσμού κατά την τελευταία δεκαετία είναι ο συνδυασμός του αρνητικού φυσικού ισοζυγίου (οι θάνατοι είναι περισσότεροι κατά περίπου 40.000 από τις γεννήσεις) και μεταναστευτικών ισοζυγίων (είσοδοι μείον έξοδοι), τα οποία είτε ήταν αρνητικά (2011-2015), είτε μεν θετικά αλλά χωρίς να μπορούν να καλύψουν το έλλειμμα που προκύπτει από το φυσικό ισοζύγιο.

Οι παραπάνω δημογραφικές εξελίξεις δεν συμβαίνουν μόνο στην χώρα μας αποτελούν την δημογραφική διαδρομή που ακολούθησαν οι περισσότερες ευρωπαϊκές κοινωνίες. Αυτό που διαφοροποιεί την Ελλάδα είναι ότι μέσα σε αυτή την ομάδα χωρών που αποτελούν την ΕΕ οι δημογραφικοί της δείκτες, σε ότι αφορά την γονιμότητα και την γήρανση λαμβάνουν από τις πιο ακραίες τιμές. Η Ελλάδα καταγράφει έναν από τους χαμηλότερους (αλλά όχι τον χαμηλότερο) συγχρονικούς δείκτες γονιμότητας (παιδιά/γυναίκα) και ένα από τα υψηλότερα ποσοστά ατόμων ηλικίας άνω των 65.

Με βάση τα τελευταία δεδομένα της Eurostat καμιά χώρα της ΕΕ δεν καταγράφει συγχρονική γονιμότητα άνω των 2.1 παιδιών/γυναίκα (όριο

αναπλήρωσης των γενεών όπου κάθε μητέρα αντικαθίσταται από μια κόρη). Τον υψηλότερο δείκτη γονιμότητας τον καταγράφει η Γαλλία και είναι τα 1,88 παιδιά/γυναίκα. Ο δείκτης γονιμότητας στην Ελλάδα βρίσκεται στο 1,39 παιδιά/γυναίκα και είναι από τους χαμηλότερους, μαζί με αυτούς της Ισπανίας και της Ιταλίας, όπου είναι αντίστοιχα 1,19 και 1,24 παιδιά/γυναίκα. Επιπλέον, η μέση ηλικία της μητέρας στην γέννηση του 1ου της παιδιού είναι από τις υψηλότερες στην Ελλάδα (30,7 έτη), όπως αντίστοιχα και στην Ισπανία (31,2έτη) και την Ιταλία (31,4 έτη). Στην Γαλλία ο αντίστοιχος δείκτης είναι κατά δύο έτη χαμηλότερος, καθώς οι γυναίκες εκεί αποκτούν το πρώτο τους παιδί κατά μέσο όρο στα 28,9 έτη. Από την βιβλιογραφία γνωρίζουμε ότι η ηλικία απόκτησης του πρώτου παιδιού παίζει σημαντικό ρόλο στον τελικό αριθμό παιδιών που θα αποκτήσει μια γυναίκα.

Με βάση τα διαγενεακά δεδομένα (δηλαδή την γονιμότητα υπολογισμένη ανά ημερολογιακό έτος γέννησης της μητέρας) ο τελικός μέσος αριθμός παιδιών που απέκτησαν οι γυναίκες που γεννήθηκαν από το 1930 και μετά δεν ξεπέρασε τα 2.1 παιδιά/γυναίκα. Η μείωση της συγχρονικής γονιμότητας που παρατηρούμε κατά τις 4 τελευταίες δεκαετίες, οφείλεται στο γεγονός ότι οι γυναίκες που γεννήθηκαν από το 1955 και μετά αποκτούν μικρότερο αριθμό παιδιών σε μεγαλύτερη ηλικία. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες που γεννήθηκαν από το 1930 έως και τα μέσα του 1955 απέκτησαν κατά μέσο όρο 2 παιδιά/γυναίκα. Ενώ από τις γυναίκες που γεννήθηκαν μετά το 1955 ξεκινάει η μείωση της διαγενεακής γονιμότητας. Αυτές που γεννήθηκαν το 1960 απέκτησαν γύρω στα 1.9 παιδιά/γυναίκα, ενώ αυτές που γεννήθηκαν το 1970 (και στην απογραφή του 2011 ήταν 41 ετών) είχαν αποκτήσει γύρω στα 1.7 παιδιά/γυναίκα.

Από την διαγενεακή ανάλυση, γνωρίζουμε ότι το μοντέλο της οικογένειας με τα δύο παιδιά σταδιακά επικράτησε μέχρι και την γενεά του 1955 και αρχίζει να φθίνει ιδιαίτερη ένταση για τις γυναίκες που γεννήθηκαν μετά το 1965. Αποτέλεσμα να αυξάνει το ποσοστό οικογενειών με ένα παιδί καθώς επίσης και το ποσοστό τελικής ατεκνίας. Δηλαδή, με δημογραφικούς όρους, οι γυναίκες που δεν απέκτησαν κανένα παιδί ανάμεσα στις ηλικίες 15-49 ετών. Το ποσοστό αυτό για τις γυναίκες που γεννήθηκαν το 1975 εκτιμάτε ότι μπορεί να αγγίξει το 18-20% (από 10% που ήταν για τις γυναίκες των παλαιότερων γενεών), δηλαδή σχεδόν 1 στις 5 γυναίκες αυτής της γενεάς να κλείσει τον αναπαραγωγικό της κύκλο χωρίς να αποκτήσει κανένα παιδί. Φυσικά το ποσοστό αυτό διαφοροποιείται ανάλογα τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά, την οικογενειακή κατάσταση, το εκπαιδευτικό επίπεδο και τον τόπο κατοικίας (αστικό κέντρο-ύπαιθρος) της γυναίκας.

Η αύξηση της μέσης ηλικίας στο πρώτο παιδί ήταν αποτέλεσμα της αύξησης των ποσοστών συμμετοχής των γυναικών στην εκπαίδευση και την απασχόληση από την δεκαετία του 1980 και έπειτα. Προφανώς αδράνεις δεν επέτρεψαν τότε, στην κοινωνία να προσαρμοστεί άμεσα σε αυτή την νέα πραγματικότητα, ώστε να παρθούν έγκαιρα όλα αυτά τα εργασιακά και άλλα μέτρα κοινωνικής πολιτικής που επιτρέπουν σε μια γυναίκα να συνδυάσει τις σπουδές και επιπλέον την επαγγελματική καθιέρωση με την μητρότητα. Αποτέλεσμα οι γυναίκες των γενεών αυτών να αναβάλουν την γέννηση του πρώτου τους παιδιού σε ηλικίες όπου θα είχαν ολοκληρώσει τις σπουδές τους και επιπλέον θα είχαν μια εδραιωμένη θέση στην αγορά εργασίας. Πολλοί ερευνητές την δεκαετία του 1990 συμφωνούσαν ότι μετά την αναβολή θα υπάρξει το φαινόμενο της αναπλήρωσης, δηλαδή οι γυναίκες θα αποκτήσουν τον αριθμό παιδιών που επιθυμούν αλλά σε μεγαλύτερη ηλικία. Το φαινόμενο της αναπλήρωσης υπήρξε (η αύξηση των γεννήσεων στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 2000) αλλά ήταν ατελές (δεν ολοκληρώθηκε για βιολογικούς λόγους). Πλέον στην σύγχρονη βιβλιογραφία και για τις νεότερες γενεές, η χαμηλή γονιμότητα δεν συνδέεται με τα υψηλά ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στην

εκπαίδευση και στην αγορά εργασίας αλλά ισχύει το αντίθετο. Χώρες με υψηλά ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στην εκπαίδευση και την εργασία να καταγράφουν και υψηλότερα ποσοστά γονιμότητας. Ήδη και στην χώρα μας έχουν ληφθεί μια σειρά από τέτοια μέτρα, συμβιβασμού της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή.

Η χαμηλή επί σειρά ετών και πλέον παγιωμένη σε χαμηλά επίπεδα γονιμότητα σε συνδυασμό με την αύξηση του προσδόκιμου ζωής οδήγησε στην αύξηση του ποσοστού των ατόμων ηλικίας άνω των 65 ετών στον γενικό πληθυσμό. Η Ελλάδα μαζί με την Ιταλία είναι οι χώρες με το υψηλότερο ποσοστό ηλικιωμένων στην ΕΕ, συγκεκριμένα 22% (2019). Με βάση το baseline scenario της Eurostat, με τους δημογραφικούς δείκτες όπως έχουν σήμερα, ο πληθυσμός της Ελλάδας από 10,7 εκατομμύρια το 2019, θα μειωθεί στα 9,5 εκατομμύρια το 2050, για να φτάσει τα 8,6 εκατομμύρια το 2070. Αντίστοιχα τα άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω, από 22% το 2019, θα φτάσουν 33.8% το 2050 για να μειωθούν σε 32,8% το 2070. Αντίστοιχα τα άτομα ηλικίας 85 και άνω από 3.4% του συνολικού πληθυσμού το 2019 θα φτάσουν το 7,0% το 2050 και το 9.9% το 2070.

Η δημογραφική πορεία της χώρας μέχρι και το 2050 είναι προδιαγεγραμμένη. Τα όποια μέτρα ληφθούν σήμερα θα βοηθήσουν ώστε η χώρα να ανακτήσει την δημογραφική της δυναμική από το 2050 και μετά. Τα μέτρα που αφορούν την γονιμότητα θα πρέπει να έχουν ως αρχή το να μπορεί να αποκτήσει το κάθε ζευγάρι των αριθμό των παιδιών που επιθυμεί. Στόχο των μέτρων αυτών θα πρέπει να είναι τα νέα ζευγάρια και οι γυναίκες άνω των 36 ετών.

Παράδειγμα για την ενίσχυση της γονιμότητας θα είχε θετικά αποτελέσματα η ενθάρρυνση και ενίσχυση της συμβίωσης των νέων ζευγαριών. Από την βιβλιογραφία γνωρίζουμε ότι η συγκατοίκηση/συμβίωση σε μια σχέση είναι το πρώτο βήμα, με τον τρόπο αυτό δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την απόκτηση ενός παιδιού. Στην Ελλάδα όμως οι νέοι παραμένουν στο γονεϊκό τους νοικοκυριό για μεγάλο χρονικό διάστημα πολλές φορές και μετά τα 30 έτη. Με βάση τα δεδομένα της Eurostat το ποσοστό των νέων ηλικίας 25-34 που διαμένουν στο σπίτι των γονιών τους για την Ελλάδα το 2020 ήταν 70.1 % για τους άντρες και 49% για τις γυναίκες. Στην Ισπανία, 50,7% (Αντρες) και 43% (Γυναίκες), στην Ιταλία 58,3% (Αντρες) και 47,6% (Γυναίκες) και τέλος στην Γαλλία τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 21,6% για τους Άντρες και 10,2% για τις γυναίκες.

Ενδεικτικά μέτρα για την ενίσχυση της γονιμότητας θα μπορούσαν να είναι τα ακόλουθα:

- ♦ Κοινωνική κατοικία για νέους/νέες και νεαρά ζευγάρια
- ♦ Απαλλαγή φόρου για τους νέους γονείς (κάτω των 30 ετών)
- ♦ Μέτρα μείωσης της ανεργίας των νέων
- ♦ Συνεργασία με επιχειρήσεις/εταιρείες για την δημιουργία εντός των εγκαταστάσεων τους μονάδες φροντίδας παιδιών (πχ με την πριμοδότηση του μισθού της βρεφονηπιοκόμου από το κράτος και την δημιουργία χώρου από την επιχείρηση)
- ♦ Δυνατότητα τηλεργασίας για τους νέους γονείς.
- ♦ Μέτρα που θα διευκολύνουν τις γυναίκες άνω των 36 ετών με ένα παιδί να αποκτήσουν ένα δεύτερο και τις ίδιας ηλικίας χωρίς κανένα παιδί να αποκτήσουν ένα πρώτο.

Οι δημογραφικές αλλαγές συντελούνται αργά και κατ' επέκταση χρειάζεται βάθος χρόνου για την αναστροφή των τάσεων. Σίγουρα κάθε κυβέρνηση επιθυμεί το έργο της και οι καρποί του να φανούν πριν την λήξη της θητείας της. Δυστυχώς το δημογραφικό δεν είναι ένα ζήτημα στο οποίο οι όποιες παρεμβάσεις θα φανούν σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα. Για τον λόγο αυτό κρίνεται αναγκαία η σύσταση ενός μακροχρόνιου πλάνου και μέτρων δημογραφικής προσαρμογής το οποίο θα συμφωνηθεί από όλα την πλειοψηφία των πολιτικών κομμάτων και το οποίο θα τηρηθεί από τις εκάστοτε κυβερνήσεις της χώρας κατά την επόμενη 25ετία.

Δημογραφικό ζήτημα, περιφερειακές και κοινωνικές ανισότητες

ΒΑΛΙΑ ΑΡΑΝΙΤΟΥ

Αν. Καθηγήτρια Παν. Κρήτης Διευθύντρια INEMY-ΕΣΣΕ

Το δημογραφικό ζήτημα και πιο συγκεκριμένα η γήρανση αλλά και η μείωση του πληθυσμού μιας χώρας έχει πολλαπλές και πολλαπλασιαστικές απολήξεις σε διαφορετικούς τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Με άλλα λόγια εάν αποδεχτούμε ότι ο πληθυσμός αποτελεί ένα από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα μιας χώρας, είναι σαφές ότι η μείωσή του έχει σημαντικές οικονομικές, πολιτικές αλλά και κοινωνικές συνέπειες. Μια από τις οποίες σχετίζεται με το αρνητικό αποτύπωμα στην κοινωνική συνοχή.

Πιο συγκεκριμένα, η Ελλάδα εμφανίζεται ως η μόνη χώρα της Ευρώπης που καταγράφει μείωση του πληθυσμού της κατά -0,45%, (50.000 άνθρωποι). Πρόκειται για μια διαδικασία που ξεκίνησε το 2011 με αποτέλεσμα ο πληθυσμός της χώρας να έχει μειωθεί σε μία δεκαετία κατά 445 χιλιάδες άτομα.

Βέβαια ο πληθυσμός μιας χώρας δεν μειώνεται ή αυξάνεται μόνο εξαιτίας της μείωσης ή της αύξησης των γεννήσεων αν και το τελευταίο αποτελεί τον καθοριστικό παράγοντα. Μια άλλη παράλληλη και σημαντική παράμετρος είναι η συμβολή της μετανάστευσης και που αποτυπώνεται μέσω αυτού που αποκαλείται push and pull effect. Με άλλα λόγια μια χώρα που αναπτύσσεται «τραβάει» μετανάστες (pull) αφού προσφέρει υψηλότερα ημερομίσθια καλύτερες θέσεις εργασίας και καλύτερες κοινωνικές συνθήκες ζωής σε σύγκριση με τις χώρες καταγωγής. Αντίστροφα μια χώρα «διώχνει» (push) πληθυσμό όταν οι πολίτες της ψάχνουν καλύτερες συνθήκες εργασίας ή ακόμα απλά εργασία.

Η Ελλάδα από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 μετατράπηκε από χώρα αποστολής μεταναστών σε χώρα υποδοχής. Ειδικά μετά την κατάρρευση του πρώην ανατολικού μπλοκ, η είσοδος γίνεται μαζική. Η σύνδεση των μεταναστών στην αγορά εργασίας σχετίστηκε με την οικογενειακή βάση της επιχειρηματικότητας αλλά και την εποχικότητα συγκεκριμένων κλάδων όπως του τουρισμού, της αγροτικής παραγωγής και των κατασκευών. Ειδικότερα, ο κλάδος των κατασκευών απορρόφησε ένα μεγάλο ποσοστό των μεταναστευτικών ροών γεγονός που στήριξε την παραγωγική διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας. Ωστόσο ενώ η χώρα είχε αναδειχθεί σε «χώρα ευκαιριών» εργασίας και κατοικίας για περισσότερο από 15 χρόνια σταδιακά χάνει αυτό το πλεονέκτημα. Είναι ενδεικτικό ότι στην Ελλάδα το 2021 οι μετανάστες μειώθηκαν κατά 16.000 άτομα, όταν στο σύνολο της Ευρώπης αυξήθηκαν κατά 1.300.000 άτομα.

Επιπλέον η υπερδεκαετής κρίση που είχε ως αποτέλεσμα -εκτός των άλλων- τη μείωση των μισθών αλλά και σε περιορισμένες δυνατότητες εύρεσης εργασίας οδήγησε στη μείωση του πληθυσμού μέσω του brain drain. Περισσότεροι από 600 χιλιάδες κάτοικοι αποχώρησαν το διάστημα 2010-2015 και 400 χιλιάδες μεταξύ 2016-2019. Από αυτούς το 46% ήταν άτομα 20-34 ετών και το 24% από άτομα 35-49 ετών, στοιχείο που καταδεικνύει τη δραματική μείωση στις νεαρές και κεντρικές παραγωγικές ηλικίες, μια τάση που ευτυχώς επιβραδύνθηκε λόγω της πανδημίας. Επομένως το brain-drain σε συνδυασμό με τις χαμηλές γεννήσεις και τη μείωση των μεταναστών που εντάσσονται στην ελληνική κοινωνία αναμένεται να αυξήσουν τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό. Η δημοσιονομική κρίση του 2010, ενέτεινε, μαζί με την κρίση του παραγωγικού υποδείγματος και το δημογραφικό προφίλ της οικονομίας. Βέβαια, η αντιστροφή της δημογραφικής πυραμίδας δεν οφείλεται στην οικονομική κρίση αλλά μοιάζει να επιδεινώνεται από αυτήν. Επίσης, το αρνητικό φυσικό ισοζύγιο (γεννήσεις-θάνατοι) αλλά και το επίσης αρνητικό μεταναστευτικό ισοζύγιο (είσοδοι-έξοδοι) αναμένεται να

επηρεάσουν αρνητικά τις προοπτικές της βιώσιμης και διατηρήσιμης ανάπτυξης. Σύμφωνα και με υπολογισμούς αυτό αναμένεται να οδηγήσει στην αύξηση του ποσοστού εξάρτησης καθώς τα άτομα 65+ ετών και 0-19 ετών/100 ατόμων 20-64 ετών αναμένεται να αυξηθούν από τα 70 άτομα το 2019 στα 96 άτομα το 2050.

Όλα τα παραπάνω συνδέονται χωρίς αμφιβολία και με την «παγίδευση» της ελληνικής οικονομίας στις οικονομίες ενδιάμεσης ανάπτυξης, δηλαδή στο ενδιάμεσο μεταξύ των ανεπτυγμένων (καινοτόμων) και των λιγότερο ανεπτυγμένων (χαμηλής καινοτομίας) που δεν βοηθά στη συγκράτηση του πληθυσμού υψηλών προσόντων.

Έχει ωστόσο ιδιαίτερο ενδιαφέρον να αναδείξει κανείς δύο πιο συγκεκριμένες όψεις της δημογραφικής κρίσης που συνδέονται και μεταξύ τους. Πρόκειται για την περαιτέρω ενίσχυση των περιφερειακών ανισοτήτων και τον κίνδυνο συρρίκνωσης της μικρής επιχειρηματικότητας.

Οι περιφερειακές ανισότητες αποτελούν ένα από τα δομικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, η Ελλάδα παρουσιάζει το 9ο υψηλότερο επίπεδο περιφερειακών ανισοτήτων, ως προς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, μεταξύ των 30 χωρών μελών του. Η μείωση του πληθυσμού και του εργατικού δυναμικού, συνεισέφερε βραχυπρόθεσμα στην συγκράτηση της μειωμένης παραγωγικότητας. Ωστόσο, μακροπρόθεσμα, η δημογραφική συρρίκνωση θα έχει σημαντικές επιπτώσεις στο παραγόμενο προϊόν και στη συρρίκνωση της παραγωγής οξύνοντας τις περιφερειακές ανισότητες. Ως εκ τούτου σε κάποιες περιφέρειες ο πληθυσμός θα γερνάει, η κατανάλωση θα μειώνεται με αποτέλεσμα οι επενδυτικές ευκαιρίες να περιορίζονται. Θα ανακύψουν δε κρίσιμα κοινωνικά προβλήματα υποστήριξης αυτού του πληθυσμού που μένει πίσω. Επιπλέον, πολύ σοβαρές θα είναι επιπτώσεις στην επιδείνωση της κλιματικής αλλαγής από την εγκατάλειψη της υπαίθρου.

Σημαντική θα είναι και η επίπτωση του δημογραφικού στη συρρίκνωση της μικρής επιχειρηματικότητας που αποτελεί ένα δομικό χαρακτηριστικό της ελληνικής κοινωνίας. Όπως αναφέρθηκε η μείωση της κατανάλωσης και η σταδιακή εγκατάλειψη ορισμένων περιοχών θα περιορίσει ακόμα και αυτό που συχνά αποκαλούμε επιχειρηματικότητα ανάγκης. Η δε γυναικεία μικρο-επιχειρηματικότητα ίσως θιγεί ακόμα περισσότερο δεδομένου ότι η μείωση του πληθυσμού

σε περιφερειακό επίπεδο θα εντείνει τις ήδη μεγάλες δυσκολίες συνδυασμού επαγγελματικής δραστηριότητας με την οικογενειακή ζωή. Μια νέα κρίση επιβίωσης των μικρών επιχειρήσεων θα σημάνει επιπλέον και ρήξεις στην κοινωνική συνοχή αφού ως γνωστόν ο αστερισμός της μικρής επιχειρηματικότητας μέχρι και σήμερα κρατούσε ζωντανές τις γειτονιές και τις μικρές πόλεις.

Στο πλαίσιο αυτό είναι απαραίτητο να υιοθετηθούν οι κατάλληλες πολιτικές

που θα αφορούν στη δημιουργία και την διατήρηση κατάλληλων υποδομών τόσο για της μεγαλύτερης ηλικίας πολίτες όσο και για τη φύλαξη των παιδιών νέων ζευγαριών. Μια ακόμα σημαντική κατεύθυνση αφορά τις πολιτικές εκείνες που σχετίζονται με την ένταξη μεταναστών όχι μόνο στενά στο πεδίο της εργασίας αλλά και με την προοπτική μόνιμης κατοικίας. Ωστόσο και οι δύο παραπάνω προτάσεις συνδέονται με τη δημιουργία προσίτης κατοικίας.

Παραγωγική μετάβαση και δημογραφική κρίση: στρατηγικές επιλογές και στρατηγικές αναγκαιότητες

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΟΥΛΑΣ

Γενικός Διευθυντής του Ινστιτούτου Εργασίας ΓΣΕΕ, PhD

Η Ελλάδα στην έξοδο μια υπερδεκαετούς οικονομικής κρίσης και σε μια ιδιαίτερα δυσχερή οικονομική και κοινωνική συγκυρία φτιαγμένη από υγειονομικούς κινδύνους και στασιμοληθριστικές τάσεις, δυσκολεύεται ακόμα να πετύχει την μετάβασή της από ένα ξεπερασμένο κοινωνικά και οικονομικά παραγωγικό πρότυπο έντασης εργασίας, σε ένα πρότυπο ανάπτυξης βασισμένο στην γνώση, την τεχνολογία και την ποιοτική αναβάθμιση των παραγωγικών σχέσεων. Οι δημογραφικοί παράγοντες έρχονται να μεγεθύνουν περεταίρω τις επιπτώσεις λανθασμένων στρατηγικών επιλογών και να αναδείξουν νέες στρατηγικές αναγκαιότητες.

Σε ό,τι αφορά το διαθέσιμο ανθρώπινο δυναμικό, τα δεδομένα δεν επιτρέπουν τις πιο αισιόδοξες προβολές, ακόμα και σε χρονικούς ορίζοντες που υπερβαίνουν τις δύο δεκαετίες. Οι ντόπιες αγορές εργασίας έχουν μπει σε μια διαδικασία πόλωσης όπου από την μια εκπαιδευμένοι και καταρτισμένοι νεανικοί πληθυσμοί αποκλείονται από την απασχόληση γιατί αδυνατούν να προσαρμοστούν σε ξεπερασμένα παραγωγικά πρότυπα βασισμένα στην εντατικοποιημένη εργασία χαμηλής ποιότητας, ενώ την ίδια στιγμή οι εμπειρότερες γενιές βρίσκονται πολύ κοντά στον κίνδυνο της υποβάθμισης των επαγγελματικών τους προοπτικών, όντας, σε πολλές περιπτώσεις, αποκλεισμένοι από κάθε διαδικασίας αναβάθμισης δεξιοτήτων και συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης.

Το ποσοστό των ατόμων άνω των 65 ετών στο σύνολο του πληθυσμού εκτιμάται ότι θα αυξηθεί από 23% το 2021 σε 26% το 2030, ενώ το αντίστοιχο των ατόμων κάτω των 15 ετών θα μειωθεί από 14% το 2021 σε 12% το 2030. Η επόμενη νεότερη γενιά εργαζομένων, πληθυσμιακά θα είναι αισθητά μικρότερη, ενώ παράλληλα θα αναλάβει περισσότερες ευθύνες απέναντι σε έναν διαρκώς μεγαλύτερο πληθυσμό μη ενεργών ηλικιωμένων με τον βαθμό εξάρτησης των άνω των +65 ετών εκτιμάται ότι θα αυξηθεί από 35,5% το 2020 σε 42,3% το 2030

Η χαμηλή απασχολησιμότητα των νέων συνοδεύεται από ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα ποιότητας της απασχόλησης, με το ποσοστό των νέων ηλικίας 15-24 ετών που εργάζονται με μη τυπικά ωράρια να ανέρχεται στο 75,5%, ποσοστό με διαφορά το υψηλότερο μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωζώνης. Παράλληλα, οι μεγαλύτερες γενιές βρίσκονται εντός απασχόλησης, αλλά εγκλωβισμένοι σε θέσεις εργασίας που προσφέρουν επιχειρήσεις με μικρό ή ελάχιστο ενδιαφέρον για την διατήρηση και αναβάθμιση των γνώσεων και των δεξιοτήτων τους, με τις ελληνικές επιχειρήσεις να καταλαμβάνουν, την δεύτερη χειρότερη θέση του

σχετικού ευρωπαϊκού δείκτη.

Με άλλα λόγια, η ανορθολογική διατήρηση του παραγωγικού προτύπου έντασης εργασίας, παρά και τα δυσμενή δημογραφικά δεδομένα, έχει ως αποτέλεσμα τόσο την αδυναμία ενσωμάτωσης νέων γνώσεων και δεξιοτήτων στις επιχειρήσεις, αλλά και την ματαίωση της διαγενεακής μεταφοράς συσσωρευμένης επαγγελματικής εμπειρίας στους νεότερους εργαζόμενους. Οι επιπτώσεις στην παραγωγικότητα αυτής της διπλής απώλειας δεν πρέπει πλέον να εκπλήξουν κανέναν.

Με τα 2/3 των επιχειρήσεων στην Ελλάδα (περίπου 67%) να είναι έντασης εργασίας, χαμηλών αμοιβών και υψηλών ρίσκων (στον πρωτογενή κυρίως τομέα) και μόνο το 1/3 είναι έντασης γνώσης, είναι δεδομένο ότι πρέπει να διατηρούμε χαμηλές προσδοκίες σε ότι αφορά και τον εν δυνάμει θετικό ρόλο των μεταναστευτικών ροών. Για το 2021 το μεταναστευτικό ισοζύγιο ήταν θετικό ως προς 6.384 άτομα, αριθμός που αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ 84.221 εισερχομένων και 77.837 εξερχομένων μεταναστών. Ωστόσο, οι αντίστοιχοι πληθυσμοί δεν έχουν τα ίδια ποιοτικά χαρακτηριστικά. Οι καταρτισμένοι εργαζόμενοι έχουν ισχυρό κίνητρο να εγκαταλείψουν τη χώρα αφού ο πραγματικός μέσος μισθός στην Ελλάδα είναι στάσιμος (μόνη χώρα με μέσο πραγματικό μισθό χαμηλότερο και από τα επίπεδα του 2008), ενώ στην ΕΕ αυξάνεται συνεχώς. Από την άλλη, η διαχρονική τάση δημόσιας αποεπένδυσης σε εκπαίδευση και κατάρτιση δυσχεραίνει την κοινωνική και εργασιακή ένταξη και των μεταναστευτικών πληθυσμών, οι οποίοι δεν αρκούν, αλλά και σύμφωνα με τα δεδομένα, δεν θέλουν να καλύψουν τα ελλείματα της ελληνικής αγοράς εργασίας σε κατοπληρωμένες και επισφαλείς θέσεις απασχόλησης. Η Ελλάδα, μετά από δύο δεκαετίες παύει να είναι ελκυστική ως χώρα υποδοχής και περιβάλλον κοινωνικής ένταξης και μετατρέπεται ξανά σε χώρα εξαγωγής ανθρώπινου δυναμικού.

Από τα παραπάνω, είναι σαφές ότι κοινωνία και επιχειρήσεις υφίστανται ήδη τις συνέπειες μιας βαθιάς δημογραφικής κρίσης, τα αποτελέσματα της οποίας

πολλαπλασιάζονται υπό την επίδραση ενός ξεπερασμένου παραγωγικό πρότυπο έντασης της εργασίας, που δεν μπορεί να υποστηριχθεί πλέον.

Το γερασμένο ανθρώπινο δυναμικό, η χαμηλή ποιότητα των προσφερόμενων θέσεων εργασίας, η μεγάλη ανεργία των νέων, δεν μπορούν να στηρίξουν μοντέλα παραγωγής και εργασίας που θεωρητικά βασίζονται στην υπερπληθώρα διαθέσιμων νέων και ακατάρτιστων εργαζόμενων σε επικίνδυνες και δύσκολες εργασίες. Πρόκειται για απόπειρα προσαρμογής του σήμερα στα δεδομένα των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών, όταν υπήρχαν ακόμη πολύ υψηλά ποσοστά νεανικών πληθυσμών με χαμηλά επίπεδα εκπαίδευσης και κατάρτισης, αναγκασμένοι είτε να προσαρμοστούν στις συνθήκες εντατικής εργασιακής εκμετάλλευσης, είτε να αναζητήσουν την τύχη τους στο εξωτερικό ως ανειδίκευτοι μετανάστες.

Η αναγκαία μετάβαση προς ένα νέο παραγωγικό πρότυπο βασισμένο στην γνώση, δεν συνιστά πλέον στρατηγική επιλογή. Είναι στρατηγική αναγκαιότητα που επιβάλλεται από τις αντικειμενικές συνθήκες μιας δέσμης οικονομικών, κοινωνικών

και δημογραφικών παραγόντων. Ο ανασχεδιασμός των δημόσιων πολιτικών είναι αναγκαίο να επικεντρωθεί στην αναβάθμιση των δημόσιων συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, αλλά και στην βελτίωση της ποιότητας των συνθηκών εργασίας και της πιο ολοκληρωμένης παροχής εργασιακών κινήτρων.

Το εκπαιδευτικό σύστημα δεν μπορεί να συνεχίσει να λειτουργεί έχοντας ως ορίζοντα μια ξεπερασμένη λογική έντασης εργασίας, «δικαιώνοντας» εμμέσως την επιλογή επιχειρήσεων να επενδύουν όλο και λιγότερα στην γνώση, την έρευνα και την καινοτομία. Αλλά και οι εργασιακές σχέσεις δεν μπορούν να συνεχίσουν να βασίζονται στη υπερεκμετάλλευση της εργασίας και στην συστηματική απαξίωση των γνώσεων και της εμπειρίας των εργαζομένων. Ένας καινούριος «ενάρτεος κύκλος» πρέπει να ανοίξει, με βασικό χαρακτηριστικό όχι πλέον την συστηματική απαξίωση, αλλά τις υψηλότερες προσδοκίες για όσα μπορούν πραγματικά να οδηγήσουν στην ανάπτυξη: εκπαίδευση, κατάρτιση, ποιοτική εργασία.

Δημογραφία, ο προάγγελος των Γεωπολιτικών εξελίξεων

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητής Ιστορικής Γεωγραφίας και Γεωπολιτικής,

Τμ. Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου geos@aegean.gr

Στις 2 Δεκεμβρίου 1923, ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, παρουσίασε ένα δόγμα εξωτερικής πολιτικής το οποίο φέρει το όνομά του, Δόγμα Μονρόε. Σε αυτό δηλώνονταν ότι οποιαδήποτε ευρωπαϊκή επέμβαση στην Αμερική και στη Λατινική Αμερική, θα εκλαμβάνονταν ως απειλή για την ασφάλεια και την ειρήνη. Στον ίδιο χρόνο όμως σήμαινε ότι η Λατινική Αμερική αποτελούσε προτεκτοράτο των Ηνωμένων Πολιτειών.

Η λογική του Δόγματος Μονρόε λειτούργησε στη διάρκεια του 19ου αιώνα, κατά τον οποίο οι ΗΠΑ κυριαρχούσαν και δημογραφικά στην αμερικανική ήπειρο. Στη διάρκεια του 20ού αιώνα, ο πληθυσμός της Λατινικής Αμερικής αυξήθηκε και ιδιαίτερα αυτός της Βραζιλίας. Στα τέλη του 20ου αιώνα, η Βραζιλία, η οποία το ήταν το ένα πέμπτο του πληθυσμού των Ηνωμένων Πολιτειών το 1900, έγινε η πέμπτη δημογραφική δύναμη στον κόσμο.

	1900	2000	2022
Ηνωμένες Πολιτείες	76,3 εκ.	282,2 εκ.	332,4
Βραζιλία	17 εκ.	174,8 εκ.	215,1
Λατινική Αμερική	60 εκ.	512 εκ.	665,3

Πηγή: World Bank

Εκ των πραγμάτων το δόγμα Μονρόε ακυρώθηκε, συνέπεια του δημογραφικού της βάρους, ως η πέμπτη μεγαλύτερη χώρα στον κόσμο, θέτοντας υπό αμφισβήτηση τα γεωπολιτικά πλεονεκτήματα των παγκόσμιων πρωταγωνιστών. Η Βραζιλία υπέβαλε αίτημα να γίνει μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, αίτημα που πραγματοποιήθηκε χωρίς την έγκριση των Ηνωμένων Πολιτειών και με την στήριξη χωρών εκτός αμερικανικής ηπείρου. Η Βραζιλία πράγματι ψηφίστηκε ως μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας των 15 χωρών για τη διετία 2022-2023, ενώ διεκδικεί μαζί με την Ινδία, μία θέση ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.

Η σημασία της μελέτης του πληθυσμού. Συγχρονικά και διαχρονικά οι πληθυσμιακές αλλαγές που προκαλούνται από τη φυσική ανάπτυξη, τις μολυσματικές ασθένειες και τη μετανάστευση έχουν επηρεάσει την άνοδο και την πτώση μεγάλων δυνάμεων. Υπάρχει στενή και άμεση σχέση μεταξύ της γεωπολιτικής κατάστασης ενός κράτους και του μεγέθους, του είδους και της δομής του

πληθυσμού του. Δεδομένου ότι ο πληθυσμός είναι ο βασικός πόρος για τις βασικές βιομηχανίες και τη στρατιωτική ισχύ, ένας μεγάλος πληθυσμός διεκδικεί μια ισχυρή θέση στη διεθνή σκηνή. Ο πληθυσμός είναι βασικό στοιχείο του κράτους. Τα δημογραφικά πρότυπα επηρεάζονται από πολιτικές ενέργειες αλλά και το αντίστροφο. Ο πληθυσμός είναι ο βασικός μοχλός της κοινωνικοοικονομικής και τεχνολογικής ανάπτυξης, της στρατιωτικής, πολιτικής και της κρατικής νομιμότητας. Αυτές οι αλλαγές μπορούν να επηρεάσουν τις διμερείς, περιφερειακές αλλά και την παγκόσμια ισορροπία δυνάμεων.

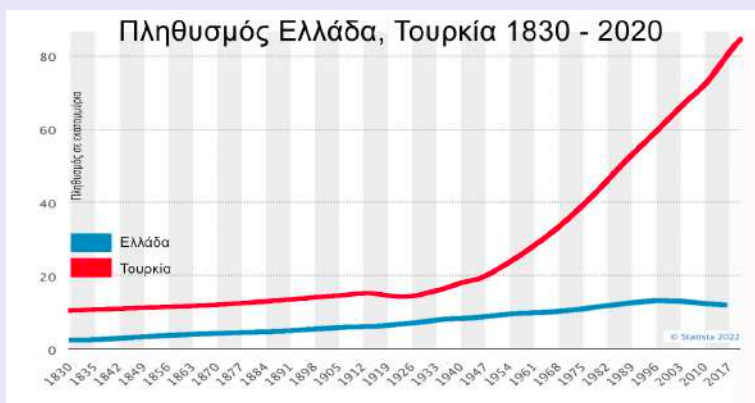
Η σημερινή εικόνα και οι πιθανές επιπτώσεις. Ο κόσμος σήμερα υφίσταται μεγάλες δημογραφικές αλλαγές, οι οποίες έχουν πολιτικές και γεωπολιτικές συνέπειες. Ο παγκόσμιος πληθυσμός έφτασε στα 7,7 δισεκατομμύρια από το 1 δισεκατομμύριο το 1800. Μία σειρά από χώρες στον κόσμο φιλοξενούν περισσότερους από 100 εκατομμύρια ανθρώπους: η Κίνα (1,415 δις.), η Ινδία (1,354 δις.), οι Ηνωμένες Πολιτείες (326,8 εκ.), η Ινδονησία (266,8 εκ.), η Βραζιλία (210,9 εκ.), το Πακιστάν (200,8 εκ.), η Νιγηρία (195,9 εκ.), το Μπαγκλαντές (166,4 εκ.), η Ρωσία (144 εκ.), το Μεξικό (130,8 εκ.), η Ιαπωνία (127,2 εκ.), η Αιθιοπία (107,5 εκ.), οι Φιλιππίνες (106,5 εκ.) (Worldometer 2022). Είναι επίσης σημαντικό ότι μόνο 1,7 δισεκατομμύριο άνθρωποι ζουν στις πλουσιότερες χώρες από το 7,7 δισεκατομμύρια. Οι χώρες δηλαδή που πρωταγωνιστούν στη διεθνή σκηνή

μετατρέπονται σταδιακά σε πληθυσμιακή μειονότητα.

Όλος ο κόσμος στο μέλλον θα γνωρίσει τις συνέπειες δημογραφικής μετάβασης χωρίς εξαιρέσεις. Οι δημογραφικές αλλαγές που προκαλούνται από τις άνισες μεταβάσεις έχουν επιδεινωθεί και θα συνεχιστούν έως το 2050. Πολιτικές συνέπειες θα προκύψουν από τις αυξανόμενες ανισορροπίες μεταξύ κρατών-εθνών, μεγάλων δυνάμεων ή περιοχών. Μια νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων θα μπορούσε, για παράδειγμα, να δει μια φθίνουσα Ρωσία και μια αναπτυσσόμενη Ινδονησία ή μια παρακμάζουσα Ευρώπη και μια ανερχόμενη Ασία ως μια νέα πραγματικότητα. Θα υπάρξουν περισσότερες ανισότητες στις ηλικιακές ομάδες, στις αγροτικές-αστικές ομάδες και στις εθνο-θρησκευτικές ομάδες, ενώ η πτωτική δημογραφική τάση στον αναπτυσσόμενο κόσμο θα περιορίσει την ικανότητα των Ηνωμένων Πολιτειών και των παραδοσιακών συμμάχων τους να διατηρήσουν την εθνική και παγκόσμια ασφάλεια τις επόμενες δεκαετίες (Jackson, Howe (2008).

Η έννοια της «ισχύος» και η δημογραφία. Στο παγκόσμιο σύστημα, κεντρική δομική έννοια στις διεθνείς σχέσεις είναι η έννοια της ισχύος, η οποία αποτελεί ικανότητα, παραδοσιακά συνδεδεμένη με το κράτος. Είναι η ικανότητα ενός πολιτικού παράγοντα να επιβάλλει τη βούλησή του σε άλλους. Για την αξιολόγηση της ισχύος υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις κατά τις οποίες τα συστατικά της παίρνουν διάφορες μορφές. Σύνθετες, στις οποίες την αποτελούν η γεωγραφία, οι φυσικοί πόροι, ο πληθυσμός, η οικονομική ανάπτυξη και βιομηχανική ικανότητα, η τεχνολογία, η στρατιωτική ετοιμότητα, η ιδεολογία, η ηγεσία, η οργάνωση και ποιότητα διακυβέρνησης, ο εθνικός χαρακτήρας, η διπλωματία (Coulombis κ.α. 1986). Λιτές, που διαμορφώνονται γύρω από βασικούς χαρακτήρες, την γεωγραφική τους έκταση, το μέγεθος του πληθυσμού, την οικονομική τους ισχύ και την αντίστοιχη στρατιωτική. Σε καμία όμως περίπτωση από τον ορισμό ισχύος δεν απουσιάζει ο πληθυσμός. Με αλλά λόγια το γεωπολιτικό βάρος μιας χώρας καθορίζεται από το μέγεθος του πληθυσμού της, και μάλιστα σε όποια κατάσταση και αν ανήκει ένα κράτος, μικρή δύναμη, μεσαία, περιφερειακή δύναμη ή υπερδύναμη. Παράδειγμα η πληθυσμιακή ισορροπία μεταξύ των δύο ακτών της Μεσογείου η οποία γνωρίζει μια εξαιρετική αύξηση. Ο πληθυσμός του Μαγκρέμπ (Αλγερία, Μαρόκο, Τυνησία, Λιβύη, Μαυριτανία), ήταν 15 εκ. το 1950, ενώ το 2017 ανήλθε στα 97,3 εκ. Ο τουρκικός επίσης πληθυσμός ήταν 13,6 εκ. το 1927 και αυτός της Ελλάδας 6,1 εκ. σε αναλογία περίπου δηλαδή 2:1, ενώ σήμερα ο τουρκικός έχει ανέλθει στα 80,8 εκ. έναντι 11,1 της Ελλάδας, μία αναλογία περίπου 7:1. Αυτό το γεγονός αποτελεί μια «δημογραφική βομβά» με ανησυχητικές συνέπειες...» (Nouchi 1998 66).

Βιβλιογραφικές αναφορές

Dumont Gérard-François (2007) *Démographie politique, Elipses, Paris.*
Eberstadt Nicholas (2021) *La démographie est un facteur clef de la puissance américaine. Polytechnique-insights*, <https://www.polytechnique-insights.com/dossiers/geopolitique/le-poids-demographique-determine-t-il-encore-la-geopolitique>
Jackson Richard, Howe Neil (2008) *The Graying of the Great Powers: Demography and Geopolitics in the 21st Century*, CSIS
Nouchi M. (1998) *Lexique de Geopolitique, Arman Colin, Paris.*
Shapiro Jacob L. (2018) *The Predictive Power of Demography. Geopolitical Futures*. <https://geopoliticalfutures.com/predictive-power-demography/>.

Μπορεί μία μικρή δημογραφική δύναμη να ανταπεξέλθει στον ανταγωνισμό; Ο πληθυσμός παραμένει η βάση της ισχύος, αλλά πέρα από τον αριθμό των κατοίκων, βασικός παράγοντας είναι η διαχείριση του ανθρώπινου κεφαλαίου (Eberstadt 2021). Δηλαδή πώς ένας πληθυσμός, θα διαχειριστεί γνώσεις και δεξιότητες, δίνοντάς τη δυνατότητα βέλτιστης αξιοποίησής τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ενός μικρού πληθυσμού με αντιστρόφως ανάλογο γεωπολιτικό βάρος, το κράτος του Ισραήλ. Η στρατιωτική ισχύς της Ελλάδας απέναντι σε έναν αριθμητικά μεγάλο τουρκικό πληθυσμό και στρατό δεν είναι επίσης καθόλου αμελητέες.

Σε κάθε περίπτωση το μέγεθος αποτελεί ένα υπολογίσιμο ζήτημα και ο αναρχικός χαρακτήρας του διεθνούς συστήματος, δίνει την ευκαιρία επιβολής της ισχύος σε βάρος ανταγωνιστών, ενθαρρύνει όμως στον ίδιο χρόνο τα κράτη να αναλάβουν αμυντικές και μετριοπαθείς πολιτικές, να αναζητήσουν γημονίες για την ασφάλειά τους (Waltz 1979). Η Ελλάδα αποτελεί δύναμη αποτροπής, υιοθετώντας την λογική του Κένεθ Γουόλτζ τον Αμυντικό ρεαλισμό όπου μικρές δυνάμεις σαν την Ελλάδα, αναζητούν ισχυρές συμμαχίες. Η γαλλική υποστήριξη των ελληνικών θέσεων στα ελληνοτουρκικά αποτελεί ένα παράδειγμα, οι διπλωματικές αλλά και στρατηγικές κινήσεις από την ελληνική πλευρά, προς τις ΗΠΑ με στόχο και αντάλλαγμα την υιοθέτηση και στήριξη των ελληνικών θέσεων όπως επίσης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτελούν δείγματα προς αυτή την κατεύθυνση. Άλλες φορές με εμφανή και απτά αποτελέσματα και άλλες λιγότερο.

Η διεθνοποίηση των διμερών ζητημάτων είναι ζήτημα διαχείρισης του ανθρώπινου κεφαλαίου. Έχει πράγματι τόσο μεγάλη γεωπολιτική σημασία η μικρή περιοχή, μεταξύ του Ιορδάνη ποταμού και των ακτών της Μεσογείου, των δώδεκα συνολικά εκατομμυρίων ανθρώπων, ώστε να απασχολεί συστηματικά τα διεθνή ΜΜΕ, διερωτάται ο Φρανσουά Ντυμόντ. Ναι, αν υπολογίσει κανείς την ενεργοποίηση των πολύ σημαντικών διασπορών Ισραηλινών και Παλαιστινίων ανά τον κόσμο (Dumont 2007). Το ίδιο ισχύει και για την Ελλάδα. Πάρα πολύ συχνά η ελληνική διασπορά, ειδικότερα η ομογένεια στις Ηνωμένες Πολιτείες έπαιξε σημαντικό ρόλο προωθώντας θεατά και αθέατα τις ελληνικές θέσεις. Μια διεθνοποίηση που συμβάλει τα μάλα στην εθνική στρατηγική, ανεβάζοντας της κλίμακα διάδοσης των εθνικών θέσεων ποσοτικά.

Η προβλεπτική δύναμη της δημογραφίας. Οι επόμενες δεκαετίες θα είναι σκληρό κλίμα των μεγάλων δημογραφικών αλλαγών, οι οποίες ενδέχεται να αυξήσουν τον κίνδυνο εντάσεων και κρίσεων στον κόσμο. Οι μεταναστευτικές ροές, η αυξανόμενη αστικοποίηση του πλανήτη, η πίεση στους φυσικούς πόρους, η γήρανση του πληθυσμού θα μπορούσαν να τροφοδοτήσουν τις αυριανές συγκρούσεις και να τροποποιήσουν την παρούσα τάξη πραγμάτων. Αν οι προβλέψεις για τις τάσεις του πληθυσμού επαληθευτούν, θα συνέβαλαν σε μια σειρά από σημαντικές αλλαγές στην παγκόσμια οικονομία και πιθανώς ακόμη και στην παγκόσμια ισορροπία δυνάμεων (Shapiro 2018). Είναι κρίσιμο να μπορούν να αναλυθούν οι δημογραφικές μεταβάσεις, οι οποίες επηρεάζουν την τρέχουσα και μελλοντική πλανητική δυναμική ισχύος. Τα γεωπολιτικά δεδομένα δεν μπορούν να κατανοηθούν επαρκώς χωρίς τη δημογραφική παράμετρο. Για να μπορέσει κανείς να καταλάβει ποια μπορεί να είναι η εικόνα του κόσμου στο άμεσο και προσεχές μέλλον είναι δεδομένη η ανάγκη προσεκτικής εκτίμησης του πληθυσμού με δεδομένο ότι δημογραφικές αλλαγές έχουν επιπτώσεις στη γεωπολιτική αλλά και οι γεωπολιτικές αποφάσεις έχουν επίσης δημογραφικές επιπτώσεις.

Statista (2022) Society, Historical Data, Statista <https://www.statista.com/markets/411/topic/2293/historical-data/#overview>
Theodore A Coulombis James H. Wolfe (1986), *Introduction to International relations Power and justice, New Delhi, 3rd edit 2. ad Indian Reprint*, pp 95-103
Waltz Kenneth (1979) *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company.
World Bank (2022), *World Development Indicators*. <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/>
Worldometer (2022), *Countries in the world by population (2022)* www.worldometers.info (Elaboration of data by United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division.

Κυρ. Μητσοτάκης: Εθνικό και υπαρξιακό ζήτημα το δημογραφικό

Η συνειδητή ένταξη νόμιμων μεταναστών θα ανακουφίσει την πληθυσμιακή μας υποχώρηση

Την ίδρυση Εθνικού Συμβουλίου για το συντονισμό όλων των δράσεων των υπουργείων και των υπηρεσιών που αφορούν το δημογραφικό, προανήγγειλε ο πρωθυπουργός και τόνισε ότι η συνειδητή ένταξη των αλλοδαπών στην ελληνική κοινωνία θα βοηθήσει και το δημογραφικό αλλά και την οικονομία.

ΦΩΤΟ: ΑΠΕ/ΜΠΕ/ Δ. ΠΑΠΑΜΗΤΣΟΣ

Εθνικό, υπαρξιακό ζήτημα, που απαιτεί την παραίτηση από κάθε κομματική οπτική αλλά και τη συστράτευση όλων των κοινωνικών δυνάμεων της χώρας, χαρακτήρισε το δημογραφικό ζήτημα ο πρωθυπουργός Κ. Μητσοτάκης κατά την παρέμβαση του στο Συνέδριο «Δημογραφικό - Η μεγάλη Πρόκληση», που διοργάνωσαν η Next is Now και η Dome Consulting.

«Δεν μιλάμε για μία απειλή κατά της εθνικής μας ταυτότητας, αλλά για μία ευθεία υπονόμευση της δυνατότητας του τόπου να παράγει πλούτο σε προσωπικό και συλλογικό επίπεδο διατηρώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον ισχυρό ιστό, που ενώνει τους πολίτες. Εξ ου και ο κίνδυνος είναι επίκαιρος, όσο και καθοριστικός» σημείωσε ο πρωθυπουργός και προανήγγειλε την ίδρυση Εθνικού Συμβουλίου για το συντονισμό όλων των δράσεων και

των σχετικών πρωτοβουλιών, που διατρέχουν οριζόντια τις σχετικές υπηρεσίες και τα υπουργεία.

Ιδιαίτερη αναφορά έκανε ο πρωθυπουργός στην αντιμετώπιση του δημογραφικού μέσω και της ένταξης στη ελληνική κοινωνία των νόμιμων μεταναστών. Αφού το χαρακτήρισε ως «ένα σύνθετο κεφάλαιο» ξεκαθάρισε ότι «πρέπει να ανοίξει επιτέλους και στη δική μας χώρα, χωρίς προκαταλήψεις και ακραίες λαϊκίστικες κορώνες». Πρόκειται, είπε, για μία απάντηση στο μεγάλο πρόβλημα το οποίο αντιμετωπίζουμε και αφορά στην έλλειψη εργατικών χεριών που παρατηρείται τόσο στον πρωτογενή τομέα, όσο και στον κλάδο των κατασκευών. «Έχουμε ήδη φαινόμενα σοδειών που δεν μαζεύονται, μεγάλα έργα τα οποία κινδυνεύουν σήμερα να

καθυστερήσουν, επειδή πολύ απλά λείπουν από τη χώρα εργατικά χέρια», είπε και τόνισε ότι «η συνειδητή ένταξη αλλοδαπών στην ελληνική κοινωνία θα ανακουφίσει και την πληθυσμιακή μας υποχώρηση».

«Η εμπειρία μας από το πρώτο κύμα των Αλβανών μεταναστών, είναι μία εμπειρία θετική για την ελληνική κοινωνία και την ελληνική οικονομία αφού η δεύτερη γενιά των οικογενειών αυτών έχουν πια ως πατρίδα τους την Ελλάδα και τόπο καταγωγής τη χώρα των γονιών τους. Και η εικόνα των μαθητικών μας παρελάσεων θα αποδεικνύει ότι πράγματι αξίζουν να αποκαλούνται Έλληνες όσοι μετέχουν της ελληνικής παιδείας», τόνισε χαρακτηριστικά.

Ο Κ. Μητσοτάκης είπε ότι η χώρα μας για να αντιμετωπίσει την έλλειψη εργατικών χεριών προχωράει σε πιλοτικές διμερείς συμφωνίες μετάκλησης εργαζομένων για απασχόληση ορισμένου χρόνου σε συγκεκριμένους κλάδους της οικονομίας που ήδη αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες στην πρόσληψη προσωπικού. Ξεκαθάρισε όμως ότι «η νέα αυτή πολιτική δεν θα γίνει με τρόπο που να αφήσει κανέναν απολύτως στο περιθώριο. Ούτε δηλαδή οι νέοι Έλληνες που είναι άνεργοι να μην βρίσκουν εργασία, αλλά ούτε να επιτρέπει και φαινόμενα εργασιακού μεσαίωνα απέναντι σε ευάλωτους ξένους εργαζόμενους».

«Μία χώρα μεσηλικών που γεννά λίγα παιδιά, οφείλει να ανανεωθεί με νεότερους ανθρώπους, με εκείνους που ασπάζονται τις αξίες της και είναι πρόθυμοι να δημιουργήσουν σε αυτήν οικογένειες τις οποίες θα μπορούν να συντηρήσουν» είπε ο πρωθυπουργός και τόνισε: «Προφανώς δεν μιλώ εδώ για ένα ζήτημα εύκολο, όμως είναι αναγκαίο, επίκαιρο και κρίσιμο να ανοίξει η συζήτηση γύρω από αυτά τα ζητήματα. Και γι' αυτό και επείγει να το εξετάσουμε με ευθύνη, σοβαρότητα, αλλά και με θάρρος, αξιοποιώντας την πλούσια διεθνή εμπειρία, ακούγοντας τις προτάσεις των ειδικών και μελετώντας τις προτεραιότητες, όσο και τις δυνατότητες του τόπου μας. Και πάνω απ' όλα, έχοντας εθνική αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη σε έναν πολιτισμό που διαπερνά ακέραιος την ιστορία, φωτίζοντας τους αιώνες». Ο πρωθυπουργός ανακοίνωσε ότι βρίσκεται στο στάδιο της τελικής προετοιμασίας η πρωτοβουλία της άμεσης επέκτασης του ωραρίου των παιδικών σταθμών και δημοτικών σχολείων έως τις έξη το απόγευμα ώστε να συμπεριλάβει και την ενότητα της μελέτης των παιδιών και επιπλέον γνωστοποίησε ότι δρομολογείται η στελέχωση των μονάδων υγείας της περιφέρειας και κυρίως των νησιών από γυναικολόγους και παιδίατρος, προκειμένου να στηριχθεί ο θεσμός της οικογένειας εκεί.

Συνεχίζοντας την αναφορά στις πρωτοβουλίες της κυβέρνησης αναφέρθηκε και στην διευκόλυνση των νέων ζευγαριών να τεκνοποιήσουν με μέτρα όπως η ενίσχυση με 2.000 ευρώ για κάθε νέα γέννηση και το αυξημένο αφορολόγητο κατά 1.000 ευρώ για κάθε παιδί. Όπως επίσης τον χαμηλό ΦΠΑ για τα βρεφικά είδη, την κατάργηση του φόρου πολυτελείας στους πολύτεκνους που έχουν μεγάλα αυτοκίνητα και την διετή προσχολική εκπαίδευση και την αύξηση των βρεφονηπιακών σταθμών.

Σημαντικές αλλαγές, είπε ο πρωθυπουργός, έχει δρομολογήσει και το υπουργείο Εργασίας με την επιδοτούμενη γονική άδεια τεσσάρων μηνών και για τους δυο γονείς, οι οποίοι παράλληλα προστατεύονται από την απόλυση, τόσο πριν όσο και μετά την γέννηση του παιδιού. Επίσης, συνέχισε, ξεκίνησε πιλοτικά ο θεσμός των «Νταντάδων της γειτονιάς» και θεσπίστηκε η επτάμηρη άδεια για τις γυναίκες που υποβάλλονται σε υποβοηθούμενη αναπαραγωγή.

Ο Κ. Μητσοτάκης αναφέρθηκε σε νομοθετική πρωτοβουλία που θα αναλάβει η κυβέρνηση με στόχο να γίνει νόμος μέχρι τα τέλη Ιουλίου η οποία θα αφορά τον εκσυγχρονισμό του πλαισίου για την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή. «Αυξάνουμε στα 54 το δυνητικό όριο ηλικίας όσων επιλέγουν αυτές τις διαδικασίες και διορθώνουμε και κάποιες απίστευτες στρεβλώσεις», είπε ενδεικτικά.

Ξεχωριστή αναφορά έκανε ο πρωθυπουργός στο πρόβλημα της ανεύρεσης

προσιτής στέγης για τους νέους ανθρώπους τονίζοντας ότι η αντιμετώπιση του θέματος είναι βασική προτεραιότητα της κυβέρνησης. Γνωρίζουμε, είπε, ότι το κόστος για αγορά νέου σπιτιού έχει ανέβει σημαντικά, όπως σημαντικά έχουν ανέβει και τα ενοίκια, κάτι το οποίο εκ των πραγμάτων αποτρέπει συχνά νέα ζευγάρια από το να κατοικήσουν σε ένα μεγαλύτερο σπίτι και με αυτόν τον τρόπο να δημιουργήσουν τη δική τους οικογένεια. «Μελετάμε ήδη ένα ολοκληρωμένο σχέδιο που θα εξαντλεί κάθε δυνατότητα που έχουμε, από τη σημαντική ακίνητη περιουσία του δημοσίου η οποία συχνά παραμένει αναξιοποίητη, ως τα αντικίνητρα τα οποία υπάρχουν σήμερα στην αγορά και τα οποία δεν επιτρέπουν σε κλειστά διαμερίσματα να ανακαινιστούν. Εξετάζουμε και συμπράξεις με τον ιδιωτικό τομέα για την ανακαίνιση παλαιών κατοικιών, διότι γνωρίζουμε ότι ειδικά στα μεγάλα αστικά κέντρα, πρώτα από όλα στην Αθήνα, υπάρχει σημαντικό κτιριακό απόθεμα διαμερισμάτων τα οποία σήμερα είναι αναξιοποίητα», τόνισε.

Υπενθύμισε πως έχει καλέσει επανειλημμένως όλα τα κόμματα του κοινοβουλίου σε μία διακομματική συνεργασία καθώς κοινά προβλήματα απαιτούν κοινή αντιμετώπιση και τόνισε: «Αν όλοι δεχόμαστε ότι από τη φύση του το δημογραφικό πρόβλημα έχει στρατηγικό και μακροπρόθεσμο χαρακτήρα, τότε δεν πρέπει να υπονομεύουμε τα επιμέρους μέτρα για τη λύση του. Και αν όλοι εννοούμε όσα λέμε, τότε τα μέτρα θα πρέπει να ισχύουν σε βάθος χρόνου και ανεξάρτητα από το ποιος κυβερνά. Και η πιο φλέγουσα διάσταση του ζητήματος δεν είναι προφανώς η θέση κάποιων ακραίων ότι τάχα θα εξαφανιστεί το ελληνικό έθνος. Αυτό έχει αποδείξει για πολλούς αιώνες τώρα ότι και αντέχει και ανανεώνεται και εμπλουτίζεται», τόνισε ο πρωθυπουργός.

Εδώ και μια δεκαετία, υπογράμμισε, από το 2011, ο πληθυσμός της χώρας μας μειώνεται και τα τελευταία χρόνια οι γεννήσεις υπολείπονται σημαντικά των θανάτων, ενώ «στη διάρκεια της δύσκολης δεκαετίας που διανύσαμε, τη δεκαετία της οικονομικής κρίσης, η μείωση των Ελλήνων υπολογίζεται σε 450.000 άτομα και οι δημογράφοι μας υποδεικνύουν ότι για να κρατηθεί σταθερός ο πληθυσμός μιας χώρας, ο μέσος αριθμός γεννήσεων πρέπει να είναι περίπου στο 2,1% ενώ εμείς είμαστε λίγο κάτω από το 1,4%». Ταυτόχρονα, συνέχισε, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι χάσαμε ένα πολύ πλούσιο ανθρώπινο δυναμικό με τη μετανάστευση εκατοντάδων χιλιάδων συμπατριωτών μας, οι οποίοι αναζητήσαν τα τελευταία χρόνια καλύτερη τύχη στο εξωτερικό. «Ήταν ιδίως οι νεότεροι και οι πιο μορφωμένοι συμπολίτες μας, ο πολυτιμότερος πλούτος που έχουμε για την ανοικοδόμηση της χώρας μας μετά την πολυετή οικονομική περιπέτεια», ανέφερε. Μόνο αν δούμε κατάματα την απειλή θα μπορέσουμε να την αντιμετωπίσουμε, είπε ο πρωθυπουργός γιατί διαφορετικά «το 2050 η χώρα μας θα έχει λιγότερους από 9 εκατομμύρια κατοίκους, με έναν στους τρεις να είναι άνω των 65 ετών και το φυσικό ισοζύγιο θανάτων προς γεννήσεις θα παραμείνει αρνητικό τουλάχιστον μέχρι το 2045».

Κλείνοντας την ομιλία του ο Κ. Μητσοτάκης τόνισε: «Αντί επιλόγου θα ήθελα να επαναλάβω την αισιόδοξη φράση του Χαρίλαου Τρικούπη: «Η Ελλάς προώρισται να ζήσει και θα ζήσει». Αναγνωρίζω, όμως, ότι όταν μιλάμε για το δημογραφικό, κάθε προσπάθεια μπορεί να μοιάζει άنيση μπροστά στο μέγεθος του στοιχήματος. Προτιμώ, λοιπόν, να προσανατολίσω την αισιοδοξία μου, πρώτα απ' όλα στη συνειδητοποίηση του προβλήματος και αμέσως μετά στην ρητή διαβεβαίωση ότι η πολιτεία εργάζεται σήμερα όσο ποτέ για την αντιμετώπισή του. Και όπως είπα και στην αρχή, πρόκειται για ένα εθνικό, υπαρξιακό ζήτημα που απαιτεί την παραίτηση από κάθε κομματική οπτική και τη συστράτευση όλων των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων της χώρας μας».

Δείτε την ομιλία ΕΔΩ

Η στήριξη της οικογένειας το «όπλο» για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος

Οι παρεμβάσεις των υπουργών Παιδείας, Μετανάστευσης και Ασύλου και του υφυπουργού Εργασίας

Στην ανάγκη στήριξης της οικογένειας και των εργαζομένων, στην ενίσχυση πολιτικών για την αύξηση της παραγωγικότητας των νέων, στη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος, καθώς και στη προσέλκυση μεταναστών με δεξιότητες, εστίασαν στις παρεμβάσεις τους στο συνέδριο με θέμα: «Δημογραφικό 2022 – Η Μεγάλη Πρόκληση», η υπουργός Παιδείας Νίκη Κεραμέως, ο υπουργός Μετανάστευσης και Ασύλου, Νότης Μηταράκης και ο υφυπουργός Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, Πάνος Τσακλόγλου.

ΦΩΤΟ: ΑΠΕ-ΜΠΕ/Γ. ΒΙΤΣΑΡΗΣ, Α. ΜΠΕΛΤΕΣ, Β.ΧΑΣΙΑΛΗΣ

Ν. Κεραμέως: Πιλοτικά ολοήμερα νηπιαγωγεία και δημοτικά από Σεπτέμβριο

«Βραδυφλεγής βόμβα», χαρακτήρισε το δημογραφικό ζήτημα, η Νίκη Κεραμέως επισημαινοντας ότι τα τελευταία πέντε χρόνια οι εγγραφές στην Α' Δημοτικού έχουν μειωθεί κατά 16,5-17%. Βασικά αίτια είναι η υπογεννητικότητα, αλλά και το «μεταναστευτικό ισοζύγιο» με το «brain drain και το brain gain».

Η υποστήριξη της οικογένειας είναι πολύ σημαντική για την αντιμετώπιση του δημογραφικού τόνισε η κ. Κεραμέως, αναφερόμενη σε ρυθμίσεις που θεσπίστηκαν «για υπηρεσίες, οι οποίες παρέχονταν από ιδιωτικούς φορείς και τώρα ενσωματώνονται στο δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα». Για παράδειγμα, το υποχρεωτικό νηπιαγωγείο από τα τέσσερα, όπου τα παιδιά διδάσκονται και αγγλικά, η ενισχυτική διδασκαλία στα Γυμνάσια και το γεγονός, ότι πια τα Ειδικά Μαθήματα των Πανελλαδικών Εξετάσεων προσφέρονται στο δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα, μεταξύ άλλων.

Επιπλέον, η υπουργός εξειδίκευσε το μέτρο που ανακοίνωσε ο πρωθυπουργός από το βήμα του συνεδρίου για τη διεύρυνση του ωραρίου λειτουργίας των ολοήμερων νηπιαγωγείων και δημοτικών έως τις 6 το απόγευμα. «Το μέτρο» είπε, «θα ξεκινήσει πιλοτικά σε επιλεγμένα σχολεία της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης αλλά και της περιφέρειας από τον Σεπτέμβριο, με τη διεύρυνση κατά τη διάρκεια του πιλοτικού προγράμματος, να φτάνει αρχικά μέχρι τις 5:30 μ.μ.. Η εισαγωγή των μαθητών στο διευρυμένο πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου θα είναι ελεύθερη, δηλαδή χωρίς τυχόν οικονομικά κριτήρια που πρέπει να πληροί η οικογένεια του μαθητή». Όπως επεσήμανε η υπουργός, «ο στόχος είναι διττός, από τη μια η αναβάθμιση της παρεχόμενης εκπαίδευσης, και αφετέρου τη στήριξη της ελληνικής οικογένειας και των εργαζομένων». Σύμφωνα με την ίδια, το μέτρο θα ανακουφίσει τις οικογένειες των παιδιών, και παράλληλα, το παιδί θα έχει ποιοτικό χρόνο για παιχνίδι και ποιοτικό χρόνο με την οικογένειά του, αφού θα καλύπτεται τόσο η μελέτη αλλά και οι δημιουργικές δράσεις στο σχολείο.

Ν. Μηταράκης: Ετοιμάζουμε τον νέο Κώδικα Μετανάστευσης

Ο υπουργός Μετανάστευσης και Ασύλου Νότης Μηταράκης στη δική του

παρέμβαση προανήγγειλε την ψήφιση του νέου Κώδικα Μετανάστευσης εντός του 2022.

Όπως ανέφερε ο κ. Μηταράκης, «ετοιμάζουμε τον νέο Κώδικα Μετανάστευσης, το 2022 θα κατατεθεί και θα ψηφιστεί -ελπίζουμε- στη Βουλή. Στόχος είναι να προσελκύσουμε ανθρώπους με δεξιότητες που χρειάζεται η ελληνική οικονομία». Εν συνεχεία, υπογράμμισε πως «θεσμοθετήσαμε το 2021 την digital visa. Είμαστε από τις χώρες που δίνουμε εθνική θεώρηση για 12 μήνες, η οποία μετά μπορεί να μετατραπεί σε άδεια εργασίας σε εξειδικευμένα στελέχη, που θέλουν να ζήσουν στην Ελλάδα και να δουλέψουν ψηφιακά για τη χώρα τους. Έχουμε δώσει φορολογικά κίνητρα, για να φέρουμε κόσμο στην Ελλάδα», λέγοντας ότι «η χώρα μας έχει κάνει πολλές οργανωμένες προσπάθειες στο να προσελκύσει ανθρώπους υψηλού εκπαιδευτικού και οικονομικού επιπέδου. Σας θυμίζω το 2013 θεσμοθετήσαμε τη golden visa, χάρη στην οποία 3 δις. ευρώ επενδύθηκαν τα τελευταία 9 χρόνια στην ελληνική οικονομία».

Ο υπουργός Μετανάστευσης και Ασύλου τόνισε ότι «προτεραιότητά μας είναι να προσελκύσουμε εργατικό δυναμικό και γι' αυτό νομοθετήσαμε την πενταετή άδεια εποχικής απασχόλησης, με την Ελλάδα να γίνεται η πρώτη χώρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση που δοκιμάζει μία τέτοια -πολυετή, αλλά και εποχική- μεταναστευτική πολιτική», συμπληρώνοντας ότι «εργατικό δυναμικό, δηλαδή, το οποίο δεν θα έρθει με την οικογένειά του, δε θα μείνει μόνιμα στη χώρα μας, δεν θα πολιτογραφηθεί, αλλά όπως έκαναν με μεγάλη επιτυχία οι χώρες του Κόλπου, θα έρθει για να δουλέψει 9 μήνες -διάστημα που στο αγροτικό τομέα, στον τουρισμό και σε άλλες βιομηχανίες μας καλύπτει- και θα επιστρέψει για 3 μήνες στη χώρα του. Αυτό είναι το βασικό που κοιτάμε, αυτή τη στιγμή, στις διμερείς συμφωνίες, όπως στη συμφωνία με το Μπαγκλαντές».

Ο κ. Μηταράκης προσέθεσε ότι «η στάση της κυβέρνησης απέναντι στην παράνομη μετανάστευση είναι η ίδια. Είμαστε απόλυτα αυστηροί σε θέματα παράνομης μετανάστευσης. Δεν μπορούν οι λαθροδιακινητές να αποφασίζουν ποιος θα μπει στη χώρα μας. Κι αυτό είναι μία ξεκάθαρη πολιτική επιλογή αυτής της κυβέρνησης και γι' αυτό φυλάμε τα σύνορα με αποτελεσματικότητα. Από κει και πέρα, πρέπει να ανοίξουμε νόμιμες διόδους, γιατί έχουμε αντικειμενικές ανάγκες. Το βλέπουμε, φέτος, σε δηλώσεις παραγωγικών φορέων του αγροτικού τομέα, του τουρισμού, των κατασκευών -και όχι μόνο στην Ελλάδα- που ψάχνουν για εργατικά χέρια».

“Προσπαθούμε, ως υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, να σκεφτόμαστε με λογική ιδιωτικού τομέα, να μπορούμε να ανταποκριθούμε στις αδειοδοτικές ανάγκες των επιχειρήσεων και να μπορούμε να εκδίδουμε, εκεί που πρέπει, άδειες παραμονής με έναν ταχύ τρόπο. Αλλά και με τον τρόπο που περιμένουν τα στελέχη επιχειρήσεων, δηλαδή μέσω της χρήσης ψηφιακής τεχνολογίας και με ανθρώπινη εξυπηρέτηση”, κατέληξε χαρακτηριστικά.

Π. Τσακλόγλου: **Ενισχύουμε τη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος**

Στο μείζον θέμα της αντιμετώπισης του δημογραφικού προβλήματος και της βιωσιμότητας του ασφαλιστικού συστήματος αναφέρθηκε ο υφυπουργός Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, Πάνος Τσακλόγλου.

«Αντιμετωπίζουμε σοβαρό δημογραφικό πρόβλημα λόγω της μείωσης του ποσοστού γονιμότητας και της παράλληλης αύξησης του προσδόκιμου της επιβίωσης. Βλέποντας τη διεθνή εμπειρία δεν μπορούμε να είμαστε ιδιαίτερα αισιόδοξοι για αύξηση του ποσοστού γονιμότητας σε επίπεδα αναπλήρωσης του πληθυσμού στο ορατό μέλλον», είπε στην αρχή της ομιλίας του ο κ. Τσακλόγλου.

Ειδικά για το ασφαλιστικό, όπως ανέφερε, οι επιστημονικές προβολές που υπήρχαν πριν από τη δεκαετία των Μνημονίων έδειχναν ότι χωρίς αλλαγές τα έσοδα από τις ασφαλιστικές εισφορές θα έφταναν το 9,5% του ΑΕΠ ενώ οι συνταξιοδοτικές δαπάνες θα ανερχόντουσαν σταδιακά στο 24,5% του ΑΕΠ. «Καμία χώρα δεν επιβιώνει με τέτοια σχέση εσόδων και δαπανών του ασφαλιστικού συστήματος. Οι άλλες χώρες που είχαν παρόμοια προβλήματα πήραν μέτρα πολύ νωρίτερα από εμάς. Εμείς τα πήραμε με βίαιο τρόπο σε ένα σύντομο χρονικό διάστημα κατά την περίοδο των μνημονίων», είπε ο κ. Τσακλόγλου.

Επίσης, έκανε ιδιαίτερη αναφορά στην ανάγκη πρόσθετων παρεμβάσεων με στόχο την ενθάρρυνση της συμμετοχής των συνταξιούχων στην αγορά εργασίας. «Όλες οι άλλες χώρες της ΕΕ», είπε ο κ. Τσακλόγλου, «πήραν έγκαιρα μέτρα για την αντιμετώπιση των συνεπειών της δημογραφικής γήρανσης στο ασφαλιστικό σύστημα. Στις περισσότερες περιπτώσεις, ενίσχυσαν επίσης τον κεφαλαιοποιητικό πυλώνα του συστήματος τους. Η Ελλάδα τώρα μπαίνει σε αυτή την τροχιά με την σταδιακή μετατροπή της επικουρικής ασφάλισης από διανεμητική σε κεφαλαιοποιητική με την λειτουργία του ΤΕΚΑ από την 1/1/2022».

Επεσήμανε επίσης τους τέσσερις βασικούς λόγους αυτής της μεταρρύθμισης.

- α)** την ενίσχυση της βιωσιμότητας του ασφαλιστικού συστήματος που επιτυγχάνεται με την διασπορά κινδύνου,
- β)** την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των νέων στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και την καταπολέμηση της μαύρης, αδήλωτης εργασίας,
- γ)** τη σώρευση κεφαλαίου εθνικής αποταμίευσης που, σε σημαντικό ποσοστό, θα αξιοποιηθεί προς όφελος της οικονομίας,
- δ)** την παροχή υψηλότερων επικουρικών συντάξεων στη νέα γενιά στο μέλλον.

Επιπρόσθετα, ο κος Τσακλόγλου τόνισε ότι αν επιθυμούμε να διατηρήσουμε υψηλό βιοτικό επίπεδο στην κοινωνία μας θα πρέπει να εφαρμόσουμε πολιτικές που θα αυξήσουν την παραγωγικότητα των νέων ανθρώπων με στόχο αυτοί να παραμείνουν στη χώρα μας. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να επενδύσουμε πόρους στους τομείς εκείνους που ενισχύουν την παραγωγικότητα της νέας γενιάς, όπως είναι η εκπαίδευση, η κατάρτιση, η έρευνα, η τεχνολογία και οι υποδομές.

Καταλήγοντας, ο κ. Τσακλόγλου τόνισε ότι αν επιχειρήσουμε να επιβάλουμε βαριά φορολογία στη νέα γενιά, αυτή απλώς θα επιλέξει το δρόμο της μετανάστευσης, με βαρύτερες συνέπειες ιδίως για την ευημερία των γηραιότερων τμημάτων του πληθυσμού. Επομένως, η φορολογία θα πρέπει να κινείται σε λογικά επίπεδα και αυτό ισχύει και για τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης, οι οποίες σε ένα διανεμητικό ασφαλιστικό σύστημα, ουσιαστικά έχουν το ίδιο αποτέλεσμα με την άμεση φορολογία.

Η αντιμετώπιση του δημογραφικού ζητήματος είναι στις άμεσες προτεραιότητές μας

ΜΑΡΙΑ ΣΥΡΕΓΓΕΛΑ

Υφυπουργός Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, αρμόδια για θέματα Δημογραφικής Πολιτικής και Οικογένειας

Το δημογραφικό ζήτημα αποτελεί μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις τόσο για τη χώρα μας όσο και για την Ευρώπη, ιδίως μετά τις ραγδαίες αλλαγές που επέφερε στη ζωή μας η πανδημία του COVID-19. Και η αντιμετώπισή του είναι εθνική επιταγή και εθνική ευθύνη.

Η προστασία της οικογένειας και η αντιμετώπιση του δημογραφικού αποτελούν κυρίαρχες προτεραιότητες της κυβέρνησής μας, καθώς, σύμφωνα με τα στοιχεία, το 2050 η χώρα μας θα έχει λιγότερους από 9 εκατομμύρια κατοίκους, με έναν στους τρεις να είναι άνω των 65 ετών.

Η Ελλάδα προωθεί μέτρα σε όλους τους τομείς πολιτικής για τη στήριξη της οικογένειας, την εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής και την ουσιαστική ισότητα των φύλων τα οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τη δημογραφική πολιτική, ενώ για πρώτη φορά δημιουργήθηκε στην Ελλάδα χαρτοφυλάκιο σε επίπεδο υφυπουργού με αρμοδιότητα τη δημογραφική πολιτική και την οικογένεια. Η δημιουργία ενός επιτελικού φορέα σε κεντρικό επίπεδο, που έχει τον ρόλο της χάραξης, του συντονισμού και της παρακολούθησης μιας ενιαίας, οριζόντιας και μακροπρόθεσμης πολιτικής για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος, κρίθηκε επιβεβλημένη τώρα, περισσότερο από ποτέ.

Η σημερινή κυβέρνηση έχει αντιληφθεί το μέγεθος του προβλήματος και αναλαμβάνει στοχευμένες πρωτοβουλίες. Σχεδιάζει και υλοποιεί μέτρα και δράσεις για να ενισχύσει τον θεσμό της οικογένειας, όπως η χορήγηση επιδόματος γέννησης 2.000 ευρώ, η αύξηση του αφορολόγητου ορίου στα 1.000 ευρώ για κάθε παιδί, η μείωση ΦΠΑ για βρεφικά είδη από 24% σε 13%, η πρόσληψη στον ευρύτερο δημόσιο τομέα τουλάχιστον 900 ανέργων – μελών τρίτεκνων και πολύτεκνων οικογενειών και η διεύρυνση της χρηματοδότησης και των εισοδηματικών κριτηρίων για το voucher για τους βρεφονηπιακούς σταθμούς και της Ψηφιακής Μέριμνας.

Παράλληλα σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος διαδραματίζουν η επιστροφή των νέων που έφυγαν στο εξωτερικό, καθώς και η ένταξη και παραμονή στην αγορά εργασίας όσο το δυνατόν περισσότερων ατόμων παραγωγικής ηλικίας, ώστε να αναστραφεί το αρνητικό ισοζύγιο μεταξύ εργαζομένων και συνταξιοδοτούμενων αλλά και το χάσμα ανάμεσα στην ανδρική και τη γυναικεία εργασία.

Γι' αυτό το λόγο η Ελλάδα υιοθέτησε εξειδικευμένα φορολογικά κίνητρα για όσους επιστρέφουν στην πατρίδα μας, μετά από μακρόχρονη παρουσία στο εξωτερικό. Θέλουμε να κλείσουμε την πληγή που άνοιξε στην οικονομία και την κοινωνία η απώλεια πολύτιμου δυναμικού από την εγχώρια αγορά εργασίας στη διάρκεια της δεκαετούς κρίσης. Θέλουμε οι χιλιάδες νέοι που έφυγαν στο εξωτερικό να επιστρέψουν εδώ και να πρωταγωνιστήσουν στην αναπτυξιακή τροχιά της χώρας, ανεβάζοντας την παραγωγικότητα της ελληνικής οικονομίας. Την ίδια ώρα στο υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων προωθούμε μέτρα για τη συμφιλίωση προσωπικής και επαγγελματικής ζωής και στηρίζουμε τις γυναίκες που θέλουν να παραμείνουν ή να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας μετά την απόκτηση των παιδιών τους. Ενισχύουμε τη θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας και αξιοποιούμε ισότιμα το γυναικείο δυναμικό της χώρας,

ανατρέπουμε αναχρονιστικά στερεότυπα και προκαταλήψεις που γεννούν ανισότητες και διακρίσεις.

Με τον νέο εργασιακό νόμο θεσπίσαμε για πρώτη φορά άδεια πατρότητας, συμπληρώσαμε το πλαίσιο των γονικών αδειών, ώστε να μην υπάρχουν γονείς πολλαπλών ταχυτήτων και καθιερώσαμε ευέλικτες ρυθμίσεις εργασίας για γονείς και φροντιστές.

Επίσης, στηρίζουμε τη γυναικεία εργασία με το πρόγραμμα «Νταντάδες της γειτονιάς». Το πρόγραμμα αφορά στην κατ' οίκον φροντίδα βρεφών και νηπίων ηλικίας από 2 μηνών έως 2,5 ετών και προβλέπει την οικονομική ενίσχυση των εργαζομένων γονέων, των μονογονέων, των αναδόχων για φύλαξη του παιδιού ή των παιδιών τους, είτε στο σπίτι της οικογένειας είτε στο σπίτι ενός/μιας επιμελητή/τριας. Σε πρώτη φάση η εφαρμογή του προγράμματος θα γίνει πιλοτικά σε 33 δήμους της χώρας μέχρι το τέλος του έτους και στη συνέχεια θα υλοποιηθεί σε όλη την επικράτεια.

Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και το έργο που σχεδιάζουμε για τη δημιουργία χώρων φύλαξης βρεφών σε μεγάλες επιχειρήσεις. Σκοπός του έργου είναι η καθημερινή φύλαξη, φροντίδα, διατροφή και απασχόληση των βρεφών κατά τον χρόνο εργασίας του γονέα, προωθώντας έτσι την εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής και ενδυναμώνοντας τη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας.

Την ίδια ώρα εφαρμόζουμε το Σήμα Ισότητας στις επιχειρήσεις που υιοθετούν πολιτικές ίσης μεταχείρισης και ίσων ευκαιριών στα στελέχη τους ανεξαρτήτως φύλου. Με τη συγκεκριμένη δράση εστιάζουμε στην αντιμετώπιση των παραδοσιακών ρόλων των φύλων εντός της οικογένειας και στην προώθηση της συμφιλίωσης προσωπικής και επαγγελματικής ζωής, δίνοντας έμφαση στο εργασιακό περιβάλλον των εταιρειών.

Με όλα τα παραπάνω μέτρα αλλά και με τη σύσταση Εθνικού Συμβουλίου για τη Δημογραφία και την Οικογένεια, το οποίο είναι στα σχέδια της κυβέρνησης και στο οποίο θα μετέχουν όλα τα εμπλεκόμενα υπουργεία, αποπλίζουμε έγκαιρα τη «βόμβα» του δημογραφικού, κάνουμε πράξη τις δεσμεύσεις μας για την έμπρακτη στήριξη των οικογενειών, των νέων και όλων των πολιτών της χώρας και βάζουμε τις βάσεις για τη δημιουργία μίας χώρας ανεξάρτητης και δυνατής με φωτεινό μέλλον για τα παιδιά μας.

Δημογραφικό, κίνδυνος για τη βιωσιμότητα και την προοπτική της πατρίδας

ΚΩΣΤΑΣ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

Βουλευτής στη Β1 εκλογική περιφέρεια Βορείου τομέα Αθηνών, τομεάρχης Εσωτερικών

Η Ελλάδα βρίσκεται σε έντονο καθοδικό ρυθμό μείωσης του πληθυσμού της από το 2011, οπότε και καταγράφηκε αρνητικό ισοζύγιο γεννήσεων για πρώτη φορά μετά την περίοδο της Κατοχής του 1944! Με βάση στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, ο πληθυσμός στη χώρα μας αναμένεται να φτάσει τα 8 εκατ. το 2050, με βάση ένα συντηρητικό σενάριο. Το πιο δυσόπινο μήνυμα, όμως, συνοψίζεται στη βαθιά γήρανση του πληθυσμού τις επόμενες δεκαετίες, καθώς προβλέπεται ότι το 36% των κατοίκων της Ελλάδας το 2050 θα είναι άνω των 65 ετών. Το ποσοστό αυτό αποτελεί ρεκόρ για τη χώρα μας, αν ληφθεί υπόψη ότι τη δεκαετία του '70 ήταν 6% και στις μέρες μας υπολογίζεται στο 18-20%.

Προφανώς το δημογραφικό αποτέλεσε και αποτελεί φαινόμενο σε πολλές χώρες του Δυτικού Κόσμου και συσχετίζεται με τον σύγχρονο τρόπο ζωής, με πολιτισμικές, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές. Είναι γνωστά αυτά, παρά ταύτα στη χώρα μας το ζήτημα έχει λάβει υπερβολικά ανησυχητικές διαστάσεις. Αυτό οφείλεται και σε αμιγώς «ελληνικούς παράγοντες»...

Οικονομική κρίση! Η οικονομική κρίση προφανώς ενίσχυσε πολύ πιο έντονα την τάση μείωσης του πληθυσμού στη χώρα. Η οικονομική ανασφάλεια αλλά και ο περιορισμός των κοινωνικών πολιτικών κατά τις μνημονιακές περιόδους αποτέλεσαν αποτρεπτικό παράγοντα για την απόκτηση παιδιών σε πολλά νέα ζευγάρια στη χώρα μας.

Έλλειψη νοσοκομειακών και μαιευτικών υποδομών (ιδίως στην Περιφέρεια). Λόγω της ιδιαίτερης γεωγραφικής δομής της Ελλάδας και σε συνδυασμό με τη ιδιαίτερα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, ήταν πολύ δύσκολη η παροχή ικανοποιητικών εξειδικευμένων μαιευτικών και γυναικολογικών υπηρεσιών σε όλες τις περιοχές της χώρας. Καθώς υπάρχει σημαντική συγκέντρωση εξειδικευμένων υποδομών και υπηρεσιών υγείας στις μεγάλες πόλεις και μεγάλη έλλειψη στην περιφέρεια και τις ακριτικές περιοχές, υπάρχει **δυσκολία πρόσβασης** στις υπηρεσίες, με αποτέλεσμα να υπάρχουν **κρυμμένα κόστη** σε ένα ικανοποιητικό δημόσιο σύστημα υγείας, όταν απαιτούνται μεταφορές και διαμονές.

BrainDrain! Η εξερχόμενη μετανάστευση επιδεινώνει το πρόβλημα, αφαιρώντας σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού της χώρας σε αναπαραγωγική ηλικία που υπολογιζόταν περίπου σε 400.000 νέους από το 2011. Με τη συμμετοχή και του μεταναστευτικού ισοζυγίου, δηλαδή την εξερχόμενη μετανάστευση να υπερβαίνει την εισερχόμενη, σύμφωνα με στοιχεία του Ιανουαρίου 2018, ο πληθυσμός της Ελλάδας μειώθηκε κατά 381.835 κατοίκους την περίοδο 2011-2018.

Ο κατάλογος των διαπιστώσεων είναι μακρύς... **Έλλειψη ουσιαστικής φροντίδας και στήριξης στις νέες μητέρες, απουσία ολοκληρωμένου συστήματος δημόσιων δομών βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών που καλύπτει τον πληθυσμό, έλλειψη ουσιαστικής στήριξης σε νέες οικογένειες (κοινωνική πολιτική στον τομέα της στέγασης κλπ).**

Οι χαμηλοί δείκτες γεννητικότητας φαίνεται ότι αποφέρουν και **οικονομικό αντίκτυπο**, επηρεάζοντας αρνητικά και δημοσιονομικά στοιχεία, όπως

το ΑΕΠ μιας χώρας. Από την μελέτη *"The Effect of Population Aging on Economic Growth, the Labor Force and Productivity"* του National Bureau of Economic Research (ΗΠΑ) έχει προκύψει ότι η μείωση του ρυθμού γονιμότητας και η αύξηση του πληθυσμού άνω των 60 ετών κατά 10%, μειώνει τον ρυθμό αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά 5,5%. Αντίστοιχα, μια ενδεχόμενη **αύξηση του δείκτη γονιμότητας κατά μία ποσοστιαία μονάδα, προβλέπεται να αυξήσει το κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά περίπου 2%**, πληροφορία εξαιρετικής σημασίας για μία χώρα που επιδιώκει ταυτόχρονα την επίλυση του δημογραφικού προβλήματος και την επανένταξη σε αναπτυξιακή τροχιά. Με την αύξηση του πληθυσμού μπορεί να επιτευχθεί βελτίωση και άμεση ανάπτυξη σε όλες τις δομές της οικονομίας (κατανάλωση, λιανικό εμπόριο, αγορά κατοικίας κ.α.).

Η ολόπλευρη στήριξη από την πολιτεία είναι αναγκαία. Αυτό σημαίνει ότι οι επιδοματικές πολιτικές θα πρέπει να ενισχύονται και να συμπληρώνονται από πολιτικές για την εναρμόνιση οικογενειακής/προσωπικής και εργασιακής ζωής, από εξασφαλίσεις σε περίπτωση απώλειας εργασίας απέναντι στον κίνδυνο της φτώχειας των νοικοκυριών, με ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης (οι οποίες θα συμβάλλουν και στην ανάσχεση της μετανάστευσης του επιστημονικού δυναμικού της χώρας), με στοχευμένες πολιτικές για τον μεταναστευτικό και προσφυγικό πληθυσμό που θα επιδιώκουν την πρόληψη και εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς και με πολιτικές για την εξάλειψη των έμφυλων ανισοτήτων και διακρίσεων στην αγορά εργασίας και στον ιδιωτικό/οικογενειακό βίο. Παράλληλα θα πρέπει να εξεταστούν πιο επισταμένα και να σχεδιαστούν πολιτικές για την ενεργητική και υγιή γήρανση.

Σε κάθε περίπτωση αποτελεί άμεση υποχρέωση του Κράτους η άσκηση

ουσιαστικής κοινωνικής πολιτικής για τα νέα ζευγάρια που θέλουν να αποκτήσουν παιδιά.

Ενδεικτικά μέτρα

- Υποστήριξη μέσω επιδομάτων από το πρώτο παιδί.
- Πολιτικές ενθάρρυνσης νέων ζευγαριών που θέλουν να κάνουν παιδιά με παράλληλη στήριξη στην εκπαίδευση και την εργασία.
- Ολοκληρωμένη πολιτική ενίσχυσης για την απόκτηση στέγης σε νέα ζευγάρια
- Πλήρης προστασία της πρώτης κατοικίας.
- Διευρυμένη παροχή δωρεάν και επιδοτούμενης φροντίδας των παιδιών προσχολικής ηλικίας.
- Εισαγωγή νέων δομών, όπως ο θεσμός των βοηθών μητέρων.
- Παροχή ιατρικών υπηρεσιών (σε περιπτώσεις κατοίκων ακριτικών και απομακρυσμένων περιοχών από τα αστικά κέντρα).
- Δημιουργία δημοσίων χώρων που θα είναι φιλικόι προς τους νέους γονείς και τα παιδιά τους.

Η αναγκαιότητα ανάπτυξης ενός αποτελεσματικού κράτους πρόνοιας,

παραμένει ικανή συνθήκη για την αντιμετώπιση -εκτός των άλλων (κοινωνική συνοχή)- και του «δημογραφικού προβλήματος». Το πιο κρίσιμο είναι η ύπαρξη μιας κεντρικής οριζόντιας πολιτικής για το δημογραφικό ζήτημα. Με άλλα λόγια η ανάγκη συντονισμού, συμπληρωματικότητας-συνέργειας των διάφορων πολιτικών (δημογραφικής, οικογενειακής, κοινωνικής, οικονομικής, μεταναστευτικής, ισότητας των δυο φύλων...) για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

Δυστυχώς τα μέτρα που λαμβάνονται κατά καιρούς μπορεί να είναι θετικά αλλά δεν αποδίδουν λόγω του αποσπασματικού χαρακτήρα τους. Το Δημογραφικό πρόβλημα αποτελεί ωρολογιακή βόμβα στα θεμέλια της κοινωνίας και της χώρας. Αποτελεί υποχρέωση όλων των κομμάτων, των φορέων της κοινωνίας των πολιτών να σχεδιάσουμε και να εφαρμόσουμε από κοινού ένα ολιστικό σχέδιο αντιμετώπισης του δημογραφικού ζητήματος. Τα παραδείγματα αντίστοιχης διαχείρισης σε χώρες όπως η Γαλλία και η Σουηδία που βρέθηκαν αντιμέτωπες με δημογραφικό πρόβλημα τη δεκαετία του '70, υποδεικνύουν ότι μέσω κεντρικού συντονισμού και παρακολούθησης των εφαρμοζόμενων πολιτικών, είναι πιο εφικτή η ανάσχεση της πορείας γήρανσης και μείωσης του πληθυσμού.

Δημογραφικό: το μέλλον μας εξαρτάται από το μέλλον της νέας γενιάς

ΖΕΦΗ ΔΗΜΑΔΑΜΑ

**Διδάσκουσα, Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο
Αντιπρόεδρος Γυναικών Ευρωπαϊκού Σοσιαλιστικού Κόμματος
Μέλος ΚΠΕ ΚΙΝΑΛ ΠΑΣΟΚ**

Το δημογραφικό ζήτημα αποτελεί μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις τόσο για τη χώρα μας όσο και για την Ευρώπη, ιδίως μετά τις ραγδαίες αλλαγές που επέφερε στη ζωή μας η πανδημία του COVID-19. Και η αντιμετώπιση του είναι εθνική επιταγή και εθνική ευθύνη.

Η προστασία της οικογένειας και η αντιμετώπιση του δημογραφικού αποτελούν κυρίαρχες προτεραιότητες της κυβέρνησής μας, καθώς, σύμφωνα με τα στοιχεία, το 2050 η χώρα μας θα έχει λιγότερους από 9 εκατομμύρια κατοίκους, με έναν στους τρεις να είναι άνω των 65 ετών.

Η Ελλάδα προωθεί μέτρα σε όλους τους τομείς πολιτικής για τη στήριξη της οικογένειας, την εναρμόιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής και την ουσιαστική ισότητα των φύλων τα οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τη δημογραφική πολιτική, ενώ για πρώτη φορά δημιουργήθηκε στην Ελλάδα χαρτοφυλάκιο σε επίπεδο υφυπουργού με αρμοδιότητα τη δημογραφική πολιτική και την οικογένεια. Η δημιουργία ενός επιτελικού φορέα σε κεντρικό επίπεδο, που έχει τον ρόλο της χάραξης, του συντονισμού και της παρακολούθησης μιας ενιαίας, οριζόντιας και μακροπρόθεσμης πολιτικής για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος, κρίθηκε επιβεβλημένη τώρα, περισσότερο από ποτέ.

Η σημερινή κυβέρνηση έχει αντιληφθεί το μέγεθος του προβλήματος και αναλαμβάνει στοχευμένες πρωτοβουλίες. Σχεδιάζει και υλοποιεί μέτρα και δράσεις για να ενισχύσει τον θεσμό της οικογένειας, όπως η χορήγηση επιδόματος γέννησης 2.000 ευρώ, η αύξηση του αφορολόγητου ορίου στα 1.000 ευρώ για κάθε παιδί, η μείωση ΦΠΑ για βρεφικά είδη από 24% σε

13%, η πρόσληψη στον ευρύτερο δημόσιο τομέα τουλάχιστον 900 ανέργων – μελών τρίτεκνων και πολύτεκνων οικογενειών και η διεύρυνση της χρηματοδότησης και των εισοδηματικών κριτηρίων για το voucher για τους βρεφονηπιακούς σταθμούς και της Ψηφιακής Μέριμνας.

Παράλληλα σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος διαδραματίζουν η επιστροφή των νέων που έφυγαν στο εξωτερικό, καθώς και η ένταξη και παραμονή στην αγορά εργασίας όσο το δυνατόν περισσότερων ατόμων παραγωγικής ηλικίας, ώστε να αναστραφεί το αρνητικό ισοζύγιο μεταξύ εργαζομένων και συνταξιοδοτούμενων αλλά και το χάσμα ανάμεσα στην ανδρική και τη γυναικεία εργασία.

Γι' αυτό το λόγο η Ελλάδα υιοθέτησε εξειδικευμένα φορολογικά κίνητρα για όσους επιστρέφουν στην πατρίδα μας, μετά από μακρόχρονη παρουσία στο εξωτερικό. Θέλουμε να κλείσουμε την πληγή που άνοιξε στην οικονομία και την κοινωνία η απώλεια πολύτιμου δυναμικού από την εγχώρια αγορά εργασίας στη διάρκεια της δεκαετούς κρίσης. Θέλουμε οι χιλιάδες νέοι που έφυγαν στο εξωτερικό να επιστρέψουν εδώ και να πρωταγωνιστήσουν στην αναπτυξιακή τροχιά της χώρας, ανεβάζοντας την παραγωγικότητα της ελληνικής οικονομίας.

Την ίδια ώρα στο υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων προωθούμε μέτρα για τη συμφιλίωση προσωπικής και επαγγελματικής ζωής και στηρίζουμε τις γυναίκες που θέλουν να παραμείνουν ή να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας μετά την απόκτηση των παιδιών τους. Ενισχύουμε τη θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας και αξιοποιούμε ισότιμα το γυναικείο δυναμικό της χώρας, ανατρέπουμε αναχρονιστικά στερεότυπα και προκαταλήψεις που γεννούν ανισότητες και διακρίσεις.

Με τον νέο εργασιακό νόμο θεσπίσαμε για πρώτη φορά άδεια πατρότητας, συμπληρώσαμε το πλαίσιο των γονικών αδειών, ώστε να μην υπάρχουν γονείς πολλαπλών ταχυτήτων και καθιερώσαμε ευέλικτες ρυθμίσεις εργασίας για γονείς και φροντιστές.

Επίσης, στηρίζουμε τη γυναικεία εργασία με το πρόγραμμα «Νταντάδες της γειτονιάς». Το πρόγραμμα αφορά στην κατ' οίκον φροντίδα βρεφών και νηπίων ηλικίας από 2 μηνών έως 2,5 ετών και προβλέπει την οικονομική ενίσχυση των εργαζομένων γονέων, των μονογονέων, των αναδόχων για φύλαξη του παιδιού ή των παιδιών τους, είτε στο σπίτι της οικογένειας είτε στο σπίτι ενός/μιας επιμελητή/τριας. Σε πρώτη φάση η εφαρμογή του προγράμματος θα γίνει πιλοτικά σε 33 δήμους της χώρας μέχρι το τέλος του έτους και στη συνέχεια θα υλοποιηθεί σε όλη την επικράτεια.

Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και το έργο που σχεδιάζουμε για τη δημιουργία χώρων φύλαξης βρεφών σε μεγάλες επιχειρήσεις. Σκοπός του έργου είναι η καθημερινή φύλαξη, φροντίδα, διατροφή και απασχόληση των βρεφών κατά τον χρόνο εργασίας του γονέα, προωθώντας έτσι την εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής και ενδυναμώνοντας τη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας.

Την ίδια ώρα εφαρμόζουμε το Σήμα Ισότητας στις επιχειρήσεις που υιοθετούν πολιτικές ίσης μεταχείρισης και ίσων ευκαιριών στα στελέχη τους ανεξαρτήτως φύλου. Με τη συγκεκριμένη δράση εστιάζουμε στην αντιμετώπιση των παραδοσιακών ρόλων των φύλων εντός της οικογένειας και στην προώθηση της συμφιλίωσης προσωπικής και επαγγελματικής ζωής, δίνοντας έμφαση στο εργασιακό περιβάλλον των εταιρειών.

Με όλα τα παραπάνω μέτρα αλλά και με τη σύσταση Εθνικού Συμβουλίου για τη Δημογραφία και την Οικογένεια, το οποίο είναι στα σχέδια της κυβέρνησης και στο οποίο θα μετέχουν όλα τα εμπλεκόμενα υπουργεία, αποφλίζουμε έγκαιρα τη «βόμβα» του δημογραφικού, κάνουμε πράξη τις δεσμεύσεις μας για την έμπρακτη στήριξη των οικογενειών, των νέων και όλων των πολιτών της χώρας και βάζουμε τις βάσεις για τη δημιουργία μίας χώρας ανεξάρτητης και δυνατής με φωτεινό μέλλον για τα παιδιά μας.

Διαβάστε την Έκθεση της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για το Δημογραφικό